

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 11—12. Львів, падолист і грудень 1916. Рік XII.

О. Юліян Дзерович.

Цісар Франц Йосиф І.

Підземеля костела ОО. Капуцинів у Відни дістали нового мешканця. Дня 30. падолиста зложено там на вічний спочинок довголітнього володаря Австрії, Цісаря Франца Йосифа І.

Повних 68 літ правив покійний Володар народами многоязичної Австрії, час — який не лише в житю поодинокі людини можна назвати довгим, але і в житю народа се протяг значний. І справді на час Його 68 літньої управи припадає і час нашого національного розбудження, скрісталізованя нашої національної ідеї та розцвіту нашого національного житя.

А наша Церков? Наша греко-католицька віра і наш обряд? Чого вони дослужились, чого вони доробились під час довголітнього панованя Франц Йосифа І.?

Безперечно, що по сумної памяти часах Польщі, коли то майже ціла наша родова шляхта, вся наша майже інтелігенція опинилась між релігійними прозелітами, народними ренегатами,

українська Церков, українська віра, діставшись під скиптр Габсбургів віджили, та від смерти-загибелі зістали виратовані. Імена Марії Тереси, Йосифа II., Франца І. та

Фердинанда I. золотими буквами записані на скрижалях історії нашої Церкви, на пожовклих картах історії українського народу.

А в Бозі почивший Цісар Франц Йосиф I.? Чи ішов Він за слідами Своїх великих попередників? Як за Його довголітнього правління розвивалась наша Церква, наша віра? Які плюси чи мінуси виказує вона у своїм білянсі?

Наколи хочемо як слід відповісти на се питання, мусимо зробити собі порівняне життя і історії нашої Церкви під пануванням бл. п. Цісаря Франц Йосифа а життєм і історією Церкви під скиптром Романових. Сучасників мав бл. п. наш Володар аж чотирох з того пануючого дому, а саме: Николу I. (1826—1855), Олександра II. (1855—1881), Олександра III (1881—1894) і Николу II. (1894 — по нині), тож тим яснійше виступить стаття покійного нашого Монарха при порівнянні її з володарями російськими, яким також довелося володіти над українськими землями.

* * *

Одно одніське уніятське єпископство в Холмі за часів Олександра II. зникає з лиця землі і то через страшне насильство і переслідування, мимо протестів безсмертної пам'яті Пія IX., мимо очевидної шкоди для національних інтересів самої-ж Росії. Сумні се дії, та не чорнилом а кров'ю їх писати належало-б ся. Коли по японській війні повіяло духом свободи в Росії, всі віроісповідання, всі секти, відотхнули; для одної, однісенської уніятської Церкви лише не було пощади, не було полєкші. А що дух католицький не вмер, не згинув між нащадками Холмських мучеників з часів Олександра II., то діти та внуки тихже — за Николі II. переходять в латинський обряд. „Пускай латінчат са но, унія недапустіма“ — ось Соломонів суд російських імператорів.

Щож діється рівночасно в Австрії? До двох давних владичих престолів у Львові і Перемишлі прибуває в році 1883 третій владичий престол в Станиславові, а коли, чи то лекші зарібки, чи лиха доля жені наших братів в світ за очі в Америку, Канаду, Боснію, то там за океаном повстають два владичі престולי в Філядельфії і Вінніпегу та Апостольський Вікаріят в Сераєві. Все те суть кольосальні дорібки завдяки лише вітцівській печаливості Нашого Покійного Монарха, який особисто сими справами інтересувався і коли еп. Никита Будка їхав за море, щоби обняти новий престол владичий, то пок. Цісар приказав при прощальній авдієнції виасигнувати більшу квоту і вручаючи її єпископови поручив єму помолитись враз з своїми дієцезанами за здоров'є Монарха, свого володителя.

Якого трактованя дізнавали наші послідні Холмські Владики? Іван Терашкевич (1851—1863) в розпуці кличе до сатрапи Муханова: „Всадить мене до кибітки, розбийте мої старі кости, розтрясіть мене старого, тільки дайте мені вже раз спокій!“ Єпископ номінат Іван Калинський (1863—1866) за свою неустрашимість в обороні унії мусить іти на заслане у Вятку і там 19. жовтня умирає як правдивий мученик за справу св. Унії. Єпископ Михайло Куземський (1868—1871) не в силі вічних переслідувань знести виїжджає назад в Галичину і тут умирає а з ним умирає і послідний уніятський єпископ холмський. Колиж Росія, на пару місяців лише в теперішній війні взяла Галичину під своє володінє сейчас же вивозить нашого Архієрея і мучить єго по своїх вязницях то в Курску, то в Суздали, а покійний еп. Чехович падає також жертвою російського режіму.

Який же відмінний образ бачимо в Австрії що до трактованя наших Владик. Митрополити Михайло Левицький і Сильвестер Сембратович зістають на виразне бажанє Нашого, покійного Монарха Франца Йосифа Кардиналами Римської Церкви а всі інші Митрополити і многі з перемиських та в послідний передвоєнний час і станиславівський владика Тайними Радниками Ёго Імператорської Величності. Там переслідування, вязниця і заслане а тут відповідна високій гідности почесть і пошана.

В Росії: слово Боже у рідній, українській мові прогнане з храмів божих, бо і Церков має служити там екстермінаційній політиці і не лише народ оправославити, але його і обрусити. В нас же з подувом весни народів зачинається благословити на світ і наші священники ідучи за приміром свого великого Собрата Маркіяна в рідній, українській мові народови голосять слова Божої правди.

Росія своєю закостенілою обрядовщиною здушує, здавлює всяке жите релігійне: Нема там ні культу Евхаристії, не має і частого приймања св. Тайн, не має майських пречудних богослужень, не гомонить там пісня церковна у народній мові, не має часописи церковної для народа. Не має проводу для народа, бо і комуж вести той народ?

Православні священники, виховані в духовних семінаріях, своїм образованием не богато відбігають від наших дяків, і уважають за свою цілу пастирську мудрість бути виконниками волі правительства, хоч би се не лицювало з їх духовною гідністю, з божественними засадами науки Христа.

В Австрії духовенство наше дістає своє образование на університеті і доповнює єго, на висших студіях в Римі, Відні, Інсбруці. Цісар Франц Йосиф І. сам лично інтересу-

єть ся справою вихованя клира і коли бувший старинний монастир Домініканок, який *instructioni cleri religionis firmitamento vocit Josephus II. Aug. Anno MDCCLXXXIII* оказав ся по сто літах невідповідний для образованя клиру, дає приказ вибудувати нинішний семинар духовний.

Росіяни, не лише, що в Холмщині забрали уніятм всі церкви, але виконуючи тих пару місяців свою власть підчас теперішньої війни забирали нам неправно одну церков за другою, а насісували, ключі забирали, і насильно впроваджували своїх батюшків.

В Австрії, щоби не тратити багато зайвих доказів, вистарчить вказати лише на обі катедральні церкви, а то в Перемишли і в Станиславові на доказ сего, що Монархи австрійські не то що не відбирають нам церков, але противно скасовані лат. монастирські Церкви нам віддають. Катедральна церков в Перемишли — се колишний костел Кармелитів, а церков в Станиславові се колишний костел ОО. Єзуїтів. Послідний дарований як-раз покійним Цісарем Франц Йосифом I. Згадаймо ще на величаву Преображенську Церков у Львові як на дар покійного Цісаря, то побачимо, що наша Церков находила в великім Покійнику свого доброго Опікуна.

Коли війшли Москалі в Галичину, то виразно так приватно устами Дудикевичів і Глушкевичів, як і офіційно устами Петрова і Драгомірецького голосили, що українське духовенство, яко „злейший враг русскова народа не получит нікакова жалованія“, хиба що Австрія верне Росії релігійний фонд. А прецінь в Австрії і то як раз за нашого Покійного Володаря піднесено два рази конгруу духовенству, яка хоч не велика, однак в значній мірі облегчила перед війною положене духовенства. Крім того дістали і вдови і сироти по священиках дар з ласки від покійного Цісаря Франц Йосифа.

*

*

*

Коли в р. 1809 розгорілась війна межі Францією а Австрією і австрійські війська мусіли хвилево уступити перед польськими військами, тоді то бунтівники вдерлись в митрополичу палату, Митрополита Антонія Ангеловича публично збещестили і коли б не генерал Ружнецький, певно був би Владика не вийшов живим з рук розяреної товпи. Події довели до того, що Архієрей рішив ся з своїм Офіціалом Михайлом Гарасевичом потайно утікати на Угорщину. Зраджені війтом в Сенечолі зістали оба достойники приведені яко прості переступники до Стрия і тут доперва від надійшовшого австрійського війська зістали увільнені. За сей докз. непоколебимої вірності з сторони Архіпастиря і клира Митрополит Ангелович дістав великий хрест ордеру Леопольда а єго ген-ральний Вікарій Михаїл Гарасевич хрест командорський того ордена і достоїнство барона Імперії з титулом „де Найштерн“.

Другі два моменти стались вже за житя бл. п. Цісаря Франц Йосифа І. Коли настав 1848 рік і на Уграх вибухла революція та й інші народи виявили свої децентралізаційні стремління, український народ Галичини стояв непохитно при австрійськім престолі, при своїм молоденькім тоді Монарсі. Відповідно історичній правді з гідністю міг писати крил. Лев Кордасевич в „Зорі Галицькій“ яко Альбум 1860. року, сі слова: „Русини, имущи то въ свѣжой тѣмѣ, якую благодать и отъ кого получили, во время опасности не отступили отъ пути святой должности — и горе было бы тому, кто бы забажалъ заколебати домашнимъ порядкомъ, коли современно на поляхъ славы рускіи сыны богатырскою кровію затвердили Монарсѣ слубованную вѣрность“.

Третій момент се хвиля теперішньої війни. Всі Українці Галичини не мали ні на хвилюку іншої орієнтації, лише від першої хвилі до нинішньої стояли і стоять непохитно при Своїй Династії, при Своїй Державі. Кілько клевет, мук, тюрм, висілиць прийшлось єму зазнати кілька опісля священиків потерпіло за се, що не хотіли перестати споминати Цісаря Франц Йосифа І., кілька потерпіло за се, що не хотіли відбирати присяги на вірність Николі II. від полонених бранців, се все колись опише історія, о тім всім вона видасть колись свій безпристрастний суд.

Нині же то сказати на певно можемо, що не має і не буде вдячнійшого народа над український народ Галичини. І новий Цісар Карло І. може бути певний, що не якісь хвилеві користи, не лише опортуністичні орієнтації, але доброта і опіка Монархії приковують наш народ до Династії і Цісаря. Огсі слова кладем під ноги Новому Вінценосцю в день Його вступлення на старинний престол Габсбургів!...

О. Іван Рудович.

Наше духовенство на війсьній еміграції.

(Дальше.)

Хосенна робота між молодіжкою не може і не повинна вестись без священика, чи то він буде провідником, чи лише дорадником — що часто є навіть практичніше — всеж повинен він дбати о те, щоби був потрібним для тої молодіжи. Такою практичною радою закінчив свій виклад.

Для поширення свого знання, та щоби з більшим хіснем могли ділати наші священики в спілкових організаціях 48 священиків скінчило спілковий курс бухгалтерійний, зорганізований Краєвим Союзом ревізійним українських спілок, Іспит здало 25 учасників курсу, а з того 18 з дуже добрим поступом, та одержали свідоцтво з окінчення сего курсу. Зазначити треба, що священики учасники курсу, люди переважно старші, з незвичайною пильністю і серіозністю відносились до курсу і до науки. Розпочав ся він 2 марта в сали при Mariahilferstrasse ч. 56, а замкнено его 6 мая 1915. Всіх учасників було 176, а викладано такі предмети: Загальні основи і історію хліборобського спільництва. Д-р Павло барон Штерк, президент Загального Союзу хліборобських спілок в Австрії і Д-р Отто Найдерфер, секретар і ревізор тогож Союзу; поодинокую і подвійну бухгалтерію Д-р Василь Марко, секретар буковинського банку; закони про стоваришеня Д-р Теофіль Кормош; відомости про вексель і торгівлю Д-р Володимир Левицький; відомости про податки, належитости і ревізію стоваришень директор Омелян Саєвич.

Від половини падолиста 1914. відбувались що четверга по полудни сходини священиків Українців — після віденського звичаю — в ресторані Тішлера, в І. окрузі, Schaulflergasse 6., на яких репрезентація складала звіт зі своїх заходів в справах дотичащих духовенства, подавала до відома зарядження властей духовних і світських, та всякі вістки з рідного краю.

На кожді сходини була призначена якась справа до обговореня, над якою розводилась жива дискусія, а з окрема дуже живо інтересувалось наше духовенство переведенем становой організації по повороті до краю, щоби зробити край тій розтічи серед нашого духовенства, що так діймаючо тепер всі відчувають. О. Маринович виготовив відчит*), в яким зазначив лінію, по якій мала би йти організація духовенства, а опісля вибрано окремий Комітет, який

*) Сей відчит був печатаний в Ниві.

під проводом крил. о. Івана Чапельського на кількох своїх засіданнях зовсім основно розібрав справу і ухвалив розширити статут Товариства св. Ап. Павла та перемінити его на чисто станове священиче товариство.

Рівнож на тих сходах піднесено потребу освідомування ширшої німецької публіки через доступну для нас пресу про наші справи церковні, про кривду, заподіяну нашої єрархії і духовенству, про нашу культурну працю і її добутки, та про лояльні і патріотичні змагання нашого народу. А з окрема потрібна була контроля ріжних неправдивих вісток, надсланих — особливо до віденських часописий — принагідними дописцями або таки зле поінформованими війсьними кореспондентами. На сходах 6 марта 1915. вибрано до тої роботи оо.: Глібовицького Софр., Д-ра Застирця, Зубрицького Михайла, Кудрика Павла, Мариновича, Навроцького, Патрила, Погорецького, Рудовича, Фецака і Д-ра Цегельського. Колиж деякі отці виїхали з Відня або мусіли взятись за іншу роботу ще кооптовано вельми трудящих (оо.: ректора Березовського, проф. Євгена Громницького і катихита Савицького). Під проводом о. Рудовича а зорганізовано Пресове бюро українського духовенства. Члени бюро виготовили кілька пропамятних писем в справах церковних і народних, навязали зносини з впливовими християнськими журнатами, в яких поміщували свої дописи і научні статі, простували ложні вісти про нас в часописях, які обовязались що дня перечитувати, та увійшли у взаємини з більше тямущими німецькими священиками, освідмлювали їх про стан та вагу нашої Церкви для цілого католицького світа і усували рівнодушність а часто й неприхильний настрій до нашого народу і духовенства. Пересмотривши підручники до науки релігії і географії, уживані в німецьких, чеських, словінських, італійських, середних школах Австро-Угорщини, наїшли в них багато ложних вісток і висказів про нашу Церкву, та наш народ і его історію, які були причиною, що навіть інтелігентні чужинці не знали нас, уважали нас православними Росіянами, а в слід за тим відносились неприхильно до нашої Церкви і народу. Виготовлено відповідний реферат, та віддано Загальній Українській Раді, щоби вона предложила его міністерству віроісповідий і просвіти і зажадала ревізії вказаних підручників і усунення неправдивих вісток.

До 10 вересня 1915 р. було 26 засідань членів бюро, на яких полагоджено багато біжучих справ та порішено безпереривно удержувати зносини з німецькими католицькими кругами і уділювати їм вірних інформацій в наших справах церковних і народних. Досвід показав, що обі справи є дуже важні і конечні. Як раз длятого праця бюро була трудна і маловидатна, бо ми застали у Відні зовсім непідготований терен та упередження. Навіть в католицьких віден-

ських кругах дуже часто висказувалось приватно і голосилось прилюдно, що одна частина нашого духовенства се русофіли, а друга іде за проводом радикальних живел і тому не в силі вести доцільну, зорганізовану, релігійну і національну роботу між народом, та протягом десятків літ не встигла зорганізуватись до оборони хоча своїх станових інтересів. В неоднім вдалось звести острій о уд до властивої мірки, та прийшла пора вертати членам бюра до Галичини; з 15 вересня піднялись три остаючі у Відні члени бюра покищо вести діло, а зорганізовану роботу рішено зачати у Львові в мирний час.

Задля недостачі потрібного супокою і матеріяльних середників за той час дуже мало випечатано з релігійних творів. О Яким Фещак видавав Місіонаря в Загребі, який підписував як редактор о. І. М. Пришляк. Там вийшов також і молитвослов оо. Василян, а у Відні два молитвослови о. Ал. Корінця та єго брошури: Читання і розважання з нагоди війни і Рим а наші церковні постанови, з окрема календар, по українськи і в латинським переводі

Для вигоди галицьких переселенців о ворило віденське товариство Просвіта читальню в VIII. окрузі при Zeltgasse 3, а опісля Strozzigasse 43. Що дня збирав ся там більший гурток наших людей, щоби прочитати часописи, стрінутись зі своїми та поінформуватись у всяких справах.

Кількох священників помагало в душпастирській праці в церкві св. Варвари, бо в наслідок напливу переселенців само парохіяльне духовенство не було в силі обслужити всіх гр. католиків.

З поступом російської інвазії всі три наші єпархії майже в цілості опинились в чужих руках, в наслідок чого що раз більше вірних і духовенства опускало Галичину. Оказалась потреба установити для гр. кат. переселенців духовну власть, до якої могли би звертатись у всіх важніших справах. До половини січня 1915 р. зверталось духовенство в многих справах до станиславівського єпископа Екск. Д-ра Хомишина, перебуваючого тоді у Відні. Колиж він став ладитись до виїзду, як лиш частина станиславівської єпархії буде вільна, а зносини з другими галицькими єпископами були зовсім неможливі, тоді Апостольський престол заіменував о. Плятоніда Філяса, протоігумена оо. Василян, апо-тольським вікарієм генеральним, та аж по відкликання віддав ему найвисшу духовну власть і опіку над гр. кат. вірними львівської і перемиської єпархії, що в часі війни опинились поза границями Галичини.

Всі емігранти: духовні і світські зі щирим серцем повитали нового зверхника, якого особа належить до найпопулярніших і найбільше знаних між нашим духовенством. О. Вікарій заняв ся утворенем гр. кат. парохій по різних місцевостях Австрії, в яких перебувало більше число наших

переселенців, обїхав всі концентраційні табори, та полагджував багато урядових справ, з якими звертались до него священники і світські. З кінцем вересня 1915. вернув о. Філяс до Галичини, а власть над своїм духовенством і вірними обняли дотичні Ординаріати.

На чужині, серед великих невзгодин виявилось, яка сердечна звязь є між архіпастирями а їм підвласним клиром, та з яким пієтизмом відносив ся він до своїх владик-мучеників. Як лиш наші війська в жовтні 1914 р. увільнили Перемишль від ворожої облоги і була можлива комунікація поштою, вислало духовенство ексц. еп. Чеховичови писемну заяву синівського привязаня і любови, який, по безправнім увязненю і вивезеню Ексц. Митрополита, одинокий остав посеред своїх вірних та „серед грому пушок в старім княжїм городі приносив безкровну жертву за побїду над ворогом і за спасенє вірних“. Олісля зазначаєсь в тїм письмі, що тих кільканайцять священників душпастирів усунулось на якийсь час з воєнного терену до західних провінцій не для обезпеченя своєї родини а тим менше своєї особи, але щоби не давати нагоди до репресій над католицьким українським народом ворогови, котрий з особливим завзятем кинув ся на гр. кат. Церков. А такі репресії мусїло би викликати рішуче становишко українського духовенства проти насильного ввводженя схизми. В кінць духовенство дає вислів своїй радости з приводу відвороту ворога і зломаня єго сили під Перемишлем, висказує свою віру в побїду правди, та надїю, що в недовзі зложить поклін своєму владицї у вільнім городі.

Та надїя не здійснилась. З початком мая прийшла вість, що еп. Чехович вмер у занятїм Росіянами Перемишли в ночі з 29 на 30 цвітня 1915 р. У всіх українських, та у многих німецьких часописах появились теплі згадки про владика-мученика та огляди єго діяльности. Дня 18 мая відбулось в церкві св. Варвари поминальне Богослуженє за покійника, на яким явились майже всі священники, перебуваючі у Відні і в охрестности, а проповідь достроєну до того свята, виголосив о. Франц Рабій, парох Самбора. З представників властей були присутні: міністер віроісповідий і просв. д р барон Гуссарек, секційний шеф Клебіндер в заступстві міністра внутрішних справ маршалок Незабітовський з членами Виділу Краєого, віцепрезидент парламенту Юліян Романчук, та президент д р Кость Левицький зі всіми українськими послаци, що були тоді у Відні.

А вже з найбільшою пошаною і з правдивим пієтизмом відносилоь духовенство до Митрополита Ексц. гр. Шептицького, якого посвята і високе розумінє архіпастирських і громадянських обовязків визвало для него честь і подив у своїх і у чужих. У щїлій величи станула перед очима всіх велична стать аскета владики, який в хвилях

проби і руйнуючої нас заверухи не кинув свого стада а витревав твердо на загроженім ворогами становищи заявляючи: „де стадо, там повинен бути і пастир“, не подав ся взад перед вяргом української католицької Церкви, а остав на становищи як живий протест проти насильства.

В половині жовтня 1914 р. надійшла через Ромунію вість до Відня, що Митрополита інтерновали і вивезли в глибину Росії. Українська парламентарна репрезентація та репрезентація духовенства сейчас занялись судьбою невинного мученика. Пороблено відповідні кроки в віденській нунціятурі і в міністерстві зовнішних справ та належно освітлено в краєвих і заграничних часописах сей поступок проти католицького єрарха і австрійського горожанина.

Справа відбилась голосним відгомоном в цілїм католицькім світі. Американські Українці на всенароднім зїзді делегатів поверх 400 наших кол оній в Зєдичених Державах в Філядельфії ухвалили 8 грудня 1914. резолюцію з постулятом, щоби австрійське правительство поробило відповідні заходи о увільчене Митрополита. Сю резолюцію вислав бл. п. єпископ Сотер Ортинський, покровитель і почесний голова американської Р,ської Ради, через австро-угорський генеральний конзулат правительствам австрійському і угорському, а дня 3. цвітня 1915 прийшла до него отся відповідь:

Ваше Преосвященство!

Маю честь повідомити, що Ексцеленція міністер справ заграничних предложив Його Цсарському і Королївському Величеству вислови симпатії, висловлені Народним Зїздом, а також і ухвалені сим Зїздом на дни 8 грудня 1914 го року резолюції зістали доручені шефам кабінетів: австрійського і угорського.

Що тикаєть ся ухваленого постуляту народним Зїздом, щоби греко католицький Митрополит граф Шептицький зістав увільнений з неволі, то мусить віповісти міністерство справ заграничних у Відни, що воно за посередництвом американської амбасади у Відни протягом минулого року робило кількакратні заходи в тій справі, а навіть жертвувало російському правительству двох висших російських священників, які находять ся в полонї у Відни, та що всі ті заходи до сеї пори остави без наслідків.

Американська амбасада у Відни одержала від російського уряду вияснене минулого року, що граф Шептицький зістав вивезений з Галичини не як военний бранець, а як політичний агітатор, та що полишене його в Галичині стало немислиме; він зістав інтернований з усякими зглядами, відповідаючими його духовному станови.

Міністерство справ заграничних всіми силами буде старати ся дістати всякі дальші інформації про долю Митропо-

лита графа Шептицького і було-б дуже зобов'язане дізнати ся, чи Ваше Преосвященство одержали якунебудь вістку про теперішнє положенє і судьбу Митрополита графа Шептицького.

За всяку найменшу інформацію в сій справі будемо дуже вдячні.

Гр. фон Грініч/ч,

генеральний конзуль Австро-Угорщини.

Рівнож і римська курія запротестувала проти ув'язнення католицького архієпископа, та вела дипломатичні переговори о увільненє єго. Російський посол при Ватикані Нелідов повів справу так, що інтервенція курії остала без успіху.

Всіх Українців — переселенців, а з окрема духовенство — придавлював біль і обава о дальшу судьбу всіми високоціненого в'язня, якого поки-що годї було увільнити. Для вдячного спомину видала Репрезентація переписні листки з портретом Митрополита і з німецькою написею: „Exzellenz Sr. apostol. Majestät geheimer Rat, gr. keth. ukrainischer Erzbischof-Metropolit von Lemberg Andreas Alexander Graf von und zu Scheptyce Scheptycky gegenwärtig Kriegsgefangener der Russen in Kursk. Erzbischof Scheptycky wurde nach einer am 6. September 1914 zu Lemberg in seiner St. Georgs-Kathedrale nach der Besetzung der Stadt durch die Russen gehaltenen Predigt über die Treue und Anhänglichkeit zum Apostolischen Stuhle und der erhabenen Habsburger Dynastie von den Russen gefangen genommen und nach Kursk im Ostrussland gebracht“. Опісля виготовив генерал Павлюх великий портрет Митрополита, який полишено на пам'ятку в парохіяльній церкві св. Варвари у Відні, а 50-літтьє уродин відсвятковано 29. липня 1915. торжественним Богослуженєм в церкві св. Варвари і академією, уладженою в салі засідань в старім ратуші, I округ Wipplingerstrasse 8. з такою програмою: 1. Вступне слово — о. пралат Гузар; 2. Промова о. митрата Жука; 3. Бортнянський — Концерт ч. 28. G-dur; 4. Привіти від українських товариств — віцепрез. п. Ю. Романчук; від української віденської громади п. Йосиф Каранович; від українського жіноцтва п. О. Ціпановська; від українського селянства п. М. Рубінович; від укр. академічної молодіжи п. Володимир Угриско; 5. П. Богдан Лепкий віддєклямував свій святочний вірш „Він“, а на конєць відспівав хор многолітє Екск. Митрополитови і народні гимни: австрійський, німецький і український.

Подаємо повний текст переданих нам промов, вірша п. Лепкого та деяких депеш і привітних письм.

Вступне слово, яке в заступстві хорого о. прал. Гузара відчитав о. совітник Василь Лициняк:

Сл. I. Хр. Дорога українська громадо!

Не у нашім престольнім городі галицької України, не в численнім зборі галицьких Українців, а у гостинній наддунайській столиці та у тіснім кружку наших земляків і запрошених гостей святкуємо нині ювілейну пам'ятку 50 ліття уродин найвисшого Пастиря української католицької Церкви — нашого народного героя — нашого князя невольника, Митрополита Андрея.

Важкий час і віковий ворог України не дозволив нам зложити належний Єму поклін у Єго владичй палаті. Та надіємось, що наш привіт полине до тюрми, у котру запроторено нашого Ювілата, та принесе Єму горячі бажання цілої галицької України: Вертай здоров наш Князю як найскорше до рідного краю, де на Тебе ждуть і Тебе сердечно повитають мільйони сердець галицьких Українців.

Тими словами отвираю нинішню святочну Академію.

В і н . . .

Вірш п. Богдана Лепкого.

„Йде ворог! Ворог йде як хмара,
Вже близько!“

І смертельний страх
Впав на людей. По вулицях
Життє завмерло. Люта кара
Зближаєть ся. О Боже! Боже!
Мов море розлилось вороже
Військо незчисленне. Що крок
То гострий гвер, знярядя смерти.
Не вжеж прийдець ся нам умерти
В нерозкаянню?

Деж пророк,
Щоби підняв огненне слово,
Слово надії і розради,
Щоб ратував нас від заглади,
Щоб сонце запалив на ново
У тьмі кромішній? Деж єсть він?
Чи чуєть? Ударив дзвін
У храмі Юра. Ніби мати,
Що діти скликує до хати,
Так він взиває. Люди йдуть,
І мов ті перші Христіяни,
Гонені Нероном поганим,
За слушну справу смерти ждуть.

О милий Боже України! за кров, за сльози, за руїни,
За всьо, що терпимо в сей час — Помилуй нас!
Таж ми чужого не бажаєм, лиш, що нам предки передали,
Хотіли гідно донести, аж до мети.

Ми з кривди людської не жили, лиш від колиски до могили
Трудили ся, як Ти велів, — за щож Твій гнів?
Хібаж се гріх свій край любити, своїм язиком говорити
І що святе, не дати на сміх — хібаж се гріх?

Що жило до землі припало
І в храмі Божім тихо стало
Як у могилі. Аж з провола
З плит кам'яних біля престола
Постать підняла ся велика
Над всіх людей.

Се наш владика,
Се первозваний наш Андрій
Втворив уста.

„Народе мій,
Мої ви братя, сестри, діти,
Моя любове, мій ти світе,
Чи сподівав ся я, що буду
В таку пору до мого люду,
Господнє слово глаголати?
Господнє слово і — гармати,
Господнє слово і — шрапнелі!
Зруйновані наші оселі,
Спльондровані наші приюти,
До чаші налито отрути,
А ворог невмолимий, злий
Став над карком і кличе:

„Пий!

Налий ся нашої отрути,
Щобись міг лекше позабути,
Свій безталанний, рідний край,
І рідну мову і звичай
І віру предків.

Пий отруту,
І кланяй ся, як Богу, кнуту
І дякуй, дякуй темноті,
Що ясне сонце погасила!“
О Братя! Лучша нам могила,
Аніж сподівання такі.
І лучше в славі нам умерти,
Ніж славу предківську затерти
Клеймом нікчемности.

Примір

Я вам давав і дам, — як треба
З землі знімати ся до неба,
Я батько ваш. Народе вір.
Вір мому слову. З мене нині
Ту серед Божої святині,

Слова, мов громи ясні бють
В табор ворожий. Розібють,
Заступники святої волі
Насили полчища і в полі,
Немов солому рознесуть.
Се я вам кажу, я се знаю
Знаннем Господнім. І — колись
За кожний зойк, за плач дитини,
За море сліз, що розлились,
За всьо що нині вяне й гине
Вони стократно заплатять.
Даром пльондрують, і палять!
Над попелища і могили
Зніметь ся ясний, сніжно-крилий
Дух правди й волі.

Оживе

І зацвите й зазеленить ся,
Що нині кровю червенить ся.
Й широко в світі засливе
Зруйнована наша країна.
Воскресне, встане Україна!
Тільки не тратьте, браття, віри,
Тільки не будьте маловіри,
Тільки не будьте як бурян,
Хто ступить — той йому і пан.
А стійте твердо, як скала,
Най розібесь об вас хула,
І вража лють, й нікчемна лєсть —
Се наш закон, се наша месть.
Розбийте з трутою пугар!
Відкиньте проч Данаїв дар.
Іх слово хитре і варварське
Женіть від уха. Що цісарське,
Віддайте Цісарю, а Боже
Богу правдивому. Він може
Нас пробувати, як в чорнилі
Желізо, може нас по філі
Вести як вів Петра Спаситель.
Таж духом не надіть, не млійте,
Як дуби в бурю кріпко стійте,
А не хиляйте ся лозою.
Благословен, хто впаде в бою
За вітчину за справу люду.
Його во віки не забудуть,
Його прославлене імя
Горітеме, як полумя
Серед крємішної темряви.
Крізь жертву і любов до слави!
Нема ж любови кажу гам,

Над ту коли життє віддам
За другів моїх! "
 Амінь! Амінь!
Немов з грудий звалив ся камінь.
Немов якась надлюська сила.
Від гробу челюсть відвалила,
І струю вічного, нового,
Житя буйного молодого
В задуму гробову впустила.

„Будемо, батьку наш, будемо,
Поки не ляжемо, не вмиremo,
Тримати ся святої справи.
Для вітчизни, для волі, слави,
Для здійснення великих снів
Наших замучених батьків,
Посвятимо всі наші сили
Аж до сконання, до могили,
До остаточних перемог,
Так — най нам свідком буде Бог!“

Привіт віцепрезидента п. Романчука.

Пресвітлий і Достойний Зборє!

В нинішнім дни ми святкуємо ювілей не самого тільки високого достойника церковного, котрий впрочім у нас, позбавлених найвисших верств всеж таки тим самим мусить мати більшу вагу: гр. Андрей Шептицький є не тільки князь Церкви, але і опікун — покровитель народу. Тому ж почитає его не лише духовна его паства, але і приналежні до іншої церкви діти того самого народу, взагалі всі щирі Українці Русини, якої віри і яких релігійних поглядів вони би не були. А почитають его тим більше, що він, по при всім глибокім привязаню до своєї віри і Церкви і при всім скрупулятнім сповнюваню своєї духовної місії, відзначаєть ся виразністю і толеранцією для інших враз з правдивим гуманізмом і щирим чоловіколюбством.

Споглядаючи на достойну особу гр. Андрея Шептицького навіть слабодух мусить набрати віри в невмиручу силу українського народу. Вихований в інакшій окруженю, в родині почувачій ся вже до іншої народности, він таки на основі родинних традицій і історичних студій пізнав свою властиву приналежність національну і повернув до давного свого роду, заміняючи враз високі хорони на тїсну чернечу келію і великопанські привички на українські демократичні обичаї. Нарід, що таку має притягаючу силу, що з затрачуючих ся національно пострафить самі найлучші елементи назад позискувати і горячою любовю до себе натхнути, такий нарід не загине, він мусить мати ще свою будучність.

Колиж у декого з Русинів, поучених довгим та гірким досвідом, перехід (властивож поворот) з Поляка на Русина, з римо-католика на греко-католика, з аристократа на демократа міг якийсь час будити певне недовіре та підозріване, то довголітня, всестороння, надзвичайно ревна і високопатріотична та й дуже успішна діяльність графа-митрополита переконала вкінці і найбільше недовірчивих та з'єднала єму вже загальне довіре цілого українського народу, без різниці партій і напрямів. Бож нема майже ані одного поля народної роботи, де би він не приложив своєї чинної руки. Церков і школа, наука і штука (сам єсть доктором грѣх факультетів і знавцем та любителем штуки), економія і гігієна, та вкінці і політика—всьо його займало, ніщо не уходило єго бистрої уваги, до всього, що тільки українському народови могло би бути потрібне або пожиточне, давав або поміч або таки почин. Всі українські товариства, котрі щиро та мирно працювали для народу, дізнавали єго опіки, помочи або прихильности. Я не буду вичисляти довгого ряду єго дотичних діл, вони записані в головах та в серцях всіх, котрі хочби лиш здалека приглядали ся єго житю. А тільки мимоходом згадаю о єго останнім ділі: величавий український національний музей у Львові се виключно єго твір, се прекрасний і прещедрий дарунок єго своєму українському народови, се дорогоцінна пам'ятка і для далеких поколінь.

Як вартіть кожної річи і кожного чоловіка дізнаєть ся і оцінюєть ся найбільше тоді, коли їх вже нема а вони все потрібні, так дуже діямаючо відчуваєть ся іменно й в теперішнім тяжким часі недостача Митрополита Шептицького і коли Українці Русини могли би в чім мати який жаль до него, то за те, що він, помимо всіх пересторог і просьб, не дав ся наклонити, щоби ухилити ся від того, що єму очевидячки грозило і відтак дійсно єго спіткало. Та він як той добрий євангельський пастир держав ся непохитно постанови своєї: положити хочби голову за свци своя.

Сказав грецький мудрець, що жадного чоловіка не можна величати щасливим перед смертю єго. Так і о жаднім чоловіці не можна видати остаточного осуду перед кінцем єго діланя. Але о Митрополиті Шептицькім можна мати лише одно пересвідчене: що дальше жите єго буде як найкрасшим продовженем та довершенем єго дотеперішньої діяльности, світлим закінченем єго великих трудів. Нині шлемо єму сердечний привіт і глибокий поклін через широкі простори до далекої неволі тюрми з горячим бажанем найскоршого веселого щасливого повороту для сво о і народнього добра!

Привіт п. Йосифа Карановича.

Мені припала честь зложити в імені української віденської громади Високодостойному Ювильатови сердечний і глибоко відчутий привіт. Роблю се тим радше, бо знаю на основі власних спостережень і особистих зносин, дотеперішню всесторонню і благодатну діяльність Єго Ексц. Нашого Митрополита тут між нами в центрі держави, в її столиці. Він все знаменито орієнтував ся у всіх справах нашої української католицької Церкви, в справах політичних, суспільних і економічних нашого українського народу. Він держав безперестанно свою руку на живчику народного життя; в кожній важкій хвилі, в кожній потребі являв так ту у Відні, як і в Римі в справах нашої Церкви і своїм могутим впливом попирав успішно кождо нашу слушну справу. Він ніколи не йшов проти народу, але в е з н'родом, попираючи єго політичні, культурні і економічні змагання...

Позволю собі пригадати смілий і поважний голос Єго Ексц. в справі засновання українського університету у Львові в Палаті панів, де передтим ніхто так успішно не заступав нашої української справи. За все те ми відчуваємо глибоку подяку і високу пошану для Високодостойної Особи нашого Ювильата. На жаль Єго нема тепер на сім торжестві між нами, Він у ворожій неволі; однак великий єго Дух живе тут між нами, Він відчуває, що ми нашими душами і гадками линемо до Него гень далеко в чужину, щоби зложити Єму поклін за Єго велику працю для нашої Церкви і для нашого народу, та за Єго геройство. Бож він не тільки наш Архипастир, наш провідник, але він наш герой, мученик за велику справу українського народу.

Коли з початком сеї світової війни кинено на наш нарід тяжку і погану клевету зради і нельояльності проти нашого Монарха і держави — і коли навіть не пощаджено і Високодостойної Особи Єго Ексцеленції Митрополита, тоді він зрозумів Своїм віщим духом, що відперти ці тяжкі клевети і очистити народ від підозрінь можна лиш якимсь великим ділом. На се діло зважив ся Єго Ексц. Він відкинув нагоду усунення від небезпеки — але ставув сміло перед ворогом, заявив неустрашимо вірність нашому Найяснійшому Монархови і взивав Своїх вірних, щоби у вірности до св. Церкви, до Нашого Цісаря і до австрійської держави витривали. За се попав в тяжку неволю. Миж з вдячності за все те заховаймо Високодостойного Ювильата в пам'яті і в пошані, і очікуючи з нетерпеливістю хвилі Єго визволення і позороту до нас закличмо грімко:

Честь Єму, честь Єго Ексцеленції Митрополитови, Андрієви, честь нашому Героеви.

Привіт о Ціпановської.

Визначний наш діяч народний, Володимир Барвінський, висказав у своїй повісти Скошений цвіт устами Степана ось яку думку: „Не може буги гарним таке жите як чоловік жие виключно для себе — тільки в'даючи часть своїх трудів, свого часу, свого гроша для добра других, можемо і самі почуватись щасливими“.

Однак бувають і такі люди, які — що б так сказати — не живуть своїм житєм; їх жите, то безнастанна служба для других, для загалу, бо в добрі своєї суспільности видять вони ціль свого житя.

Таким в'їмковим чоловіком єсть як раз князь нашої української Церкви, Митрополит Андрій Шептицький. Розумною своєю думкою увійшов він глибоко у наше суспільне жите і де лиш бачив які потреби, які недостачі, там спішив радо і скоро з помочию, чи мудрим словом і радою, чи ділом, а передовсім грошем.

Виходячи з того заложеня, що добре вихована молодіж то скарб, то надія красної будучности народа, розвинув він і в тім напрямі живу діяльність. Его то ділом українська жіноча гімназія СС. Василянко у Львові з правом прилюдности, бо він її заснував, взірцево устроїв і власним удержував коштом, а коли вже перша матура у тій гімназії виказала гарні успіхи учениць, тоді Митрополит разом з ними радів із щирої душі.

Незвичайною печалізостию обняв він також Укр. Педагогічне Товариство у Львові, підпомагаючи его справді князівськими жертвами, а як воно перед кількома роками найшлося у скрутіім положенню, Митрополит не щадив соток тисячів корон, щоби піддержати его існуванє, щоб воно і дальше могло вести своєю успішною працю.

Однак не тільки шкільна праця молодіжи була предметом заходів і змагачь нашого Митрополита; готівкою 15 000 К запоміг він Товариства вакаційних осель, щоби і слабосильні діти, а також діти бідних родичів, що живуть у гісних і вогких мешканях, могли хоть через кілька тижнів відітхнути добрим, сільським воздухом. На той час відступав він в Милованю і Уневі свої митрополичі палати разом з парком і гарними городами до диспозиції для бідної дїтвори.

І на маленькі діти не забув наш добрий Митрополит. Тільки завдяки его що місячним, дуже значним підмогам могли існувати у Львові три захоронки, де приміщено 120 дітей з найбіднішої верстви людности. Там заходив Ексц. Шептицький дуже радо, щоб кожній дитині сказати добре, ласкаве слово, або і даруночок дати, а членів Товариства Захоронки заохочував до ревної терпеливої праці для тої

дрібної, а найбільшійшій дїтвори, бо — після його слів — трівку будівлю треба оперти на добрім фундаменті.

Впрочім багато учениць і учеників всїляких шкіл заходило до митрополичої палати у скрутнім положеню, а ніхто не відходив зїдтам — як то кажуть — з порожніми руками. Знаю про те від тих, які тої помсчи самі дізнали. Тільки секретар Екци. Шептицького мігби сказати, які суми ішли місячно на підмогу для молодїжи, що образувалась в ріжних напрямх, а вже ж пильні і спосібні могли на ту поміч кожної хвилі числити.

В однім лиш був митр. Шептицький дуже ошадний, а іменно там, де ходило о його власну особу. Для себе жалував він не тільки гроша. часу, але і відпочинку, якого стан його здоровля нераз рішучо домагав ся. Не переривав звичайно праці, хоч недуга і до постелі його прикувала.

Коли ми придивимось невтомимій і всесторонній діяльності нашого Митрополита, то мусимо признати, що пішла вона далеко поза межі, які Володимир Барвінський назначив своєму ідеалови горожанина. Тому, коли ми днесь тут на чужині зібрались, щоб відсвяткувати пятьдесяті роковини уродин нашого князя Церкзи, то ми не зробили сего лиш для прийнятого звичаю, ані для того, щоб в честь його складати похвальні гимни, лиш тому, бо ми хочемо зазначити особливе в тій важкій для нашого народа хвили, що ми горді на те, що наша українська Церква має такого архіпастиря, перед яким навіть ворожі чола мусять з пошаною схилятись.

Гарна то справді для нас нинїшня хвиля, як серед всесвітніх, кровавих подій, від яких аж душа холоне, думка наша хоть на часочок може спочити на ясній, велитній постаті того, який своїм батьківським серцем обняв цілий наш український нарід.

Провідною думкою його житя є безнастанна а щира для того народа праця; а така плянова, така консеквентна, а така тиха і без розголосу, аж доперва її гарні успіхи в будучности вкажуть на величчї її розміри.

Тому благословити мемо ту хвилю, як наш любий Митрополит, увільнений з ворожої руки, стане знова між нами, щоб ми, злучені з ним у спільній, щирій, народній роботі, могли забути на пережите тяжке горе а розжитись красним, спокійним житєм.

Привіт п. В. Утриска

До золотих слів моїх попередників мушу я ще додати, що одною з найбільших заслуг його Ексселенції Митрополита Андрія графа Шептицького є пособлюване і попиране моральне і матерїальне нашої української молодїжи.

Кількож то синів нашої бідної української нації завдячує Єго Ексцеленції Митрополитови гр. Шептицькому своє освітлене і ширшу просвіту, бо лиш Він один дав їм спромогу учитись і освітлюватись. Не єго помочи шукали бідні студенти, лиш Він сам вишукує їх і щедро підпомагає. Примір сего маю я сам на собі. Єго Ексцеленція Митрополит граф Шептицький помагав мені, як я еще був в гімназії, та не забув про мене і на університеті. Єму маю я завдячити, що нині маю спромогу дальше освітлюватись. Він як рідний батько порадив мені іти до Відня на медицину, а коли я отягав ся знаючи, що то буде получене з великими коштами, Він мені сказав: „Я за вас не забуду“. І так справді було.

Тож честь і слава Єму, Покровителеви української молодіжи.

Незвичайно широко і сердечно промовив селянин Рубиневич в імени селянства і міщан і зложив привіт владиці громадянинови, що дбав не лиш про релігійні потреби своїх вірних, але як добрий батько пригорнув до себе найменшого брата і заходив ся широко над єго політичним і економічним піднесенем. З привітів, надісланих поштою і телеграфом, подамо ту депешу о. пралата д ра Стояна з Кромєрижа: Die Welehrader Akademie bringt ihrem Präses die herzlichsten Wünsche dar: Gott beschütze Seine Excellenz. D-r Stojan; та депешу настоятелів і питомців української духовної семінарії в Кромєрижи: Українська духовна семінарія в Кромєрижи на Мораві лучить ся духом з Репрезентацією українського духовенства і українською католицькою громадою у Відні в нинішнє свято 50 літної річниці уродин Їх Ексцеленції і шле до Бога молитви, щоби Всевишній потішив і заховав нам нашого найдорожшого Архіпастиря на славу Церкви і добро нашого народу ще на многі літа. о. Йосафат Коциловський, часовий ректор.

Та багато переселенців священників вже не могло явитись на се свято, бо ще 9. липня 1915 візвав перемиський Ординаріят всіх священників як найскорше доносити про місце свого побуту, а опісля вертати на свої місця урядованя. Таке саме візване надіслав і львівський Ординаріят, а протягом серпня майже всі наші священники Українці вернули до Галичини по цілорічній скитанню на чужині.

о. Юліян Дзерович.

Матеріали до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітної війни.

Переслідуванє гр. кат. віри в Каменеччині.

Відбиранє церков в Стоянові, Холоєві, Батятичах, Рожневі, Сокалі, Каменці і инш.

Одним з найнещасливиших повітів, на які кинулась православна агітація з цілою безоглядністю і жорстокістю була Каменеччина. Ось понизше подаю вірний і точний образ очевидця подвигів чиновників, батюшків і солдатів супроти нашої віри, нашої церкви, нашого духовенства. Образ се сумний, страшний, однак до найдрібнійших подробиць точний і вірний, хоть не повний. Ось що пише очевидець, особа віродостойна і гідна.

* * *

По оповіщеню мобілізації, припливали маси мушин з Камінки стр. і околиці на двірць і свіломі свого обов'язку пролягти кров „за Цісаря і державу“ відіздили поїздами у далеку, незнану путь. Ще не встигли всі виїхати, як почалися арештованія москвофілів. Людська злоба, шовіністичне завзяте, жидівські донеси святили свій сумної слави тріумф. Прикро було глядіти, як везли через Камінку фіри наладовані москвофілами і не москвофілами, а товпа, в більшій часті жидівська, знущалася над ними, плювала, кричала за ув'язненими священиками: „Іде Служба Божа“ і всілякі погані слова. І з Камінецьких міщан і інтелігентів ув'язнено досить значне число, лише завдяки забігам о. Мих. Цегельського, місцевого пароха, повелося більшу часть їх освободити. Се ратоване своїх парохіян мало що не скропилося на самім о. Цегельським,

Тимчасом почали йти алярми за алярмами. В суботу дня 15. серпня переживала Камінка небувалу паніку; кілька возів від трену пригнало гальопом з Радехова, а жовніри оповідали, що Москалі набили наших і вже зближають ся. Ся вість рознесла ся блискавицею по місті; все, що жило, кинуло ся утікати у напрямі до Львова.

Найбільший переполох огорнув Жидів. Однак ішла година за годиною, а Москалі не надходили, а вечером при-

їхав штабовий майор зі Львова тай успокоїв камінецьку опінію. Опісля виявило ся, що наші стрінули ся були коло Стоянова і Радехова з великою силою козаків і артилерії, однак по довгій боротьбі відперли їх і загнали ся аж під Луцьк.

Дня 17. серпня приїхав коло 11. год. в полудне о. Менцінський, парох Торок Сохальського повіту до Камінки і розказував про нещастє, якого дізнав від Москалів. В суботу 15. серпня переїздило селом кілька тисяч Москалів. Кільканайцять козаків впало на його обійсте, домашню обстанову знищили, господарські будинки спалили, жінку і челядь пірвали до Росії, а його пігнали під Стоянів, дали йому проклямацію до прочитаня в церкві під загрозою повішення і пустили назад домів. Розуміє ся, не було иньшої ради, лише втікати. О. Менцінський виїхав, а відтак опинив ся на Моравії, куди дістала ся була також п-ні Менцінська, висвободжена нашими військами з російської тюрми по кількох днях неволі. Однак, знеможена сими т жкими ударами, померла на Моравії в червни 1915.

Оповіданє о. Менцінського пригнобило нас сильно, бо доси були ми переконані, що Москалі не будуть зачіпати цивільних людей і нищити їх майно. Однак не було часу багато думати, бо поді ішли одна за другою, наче стріла. Вже 21. серпня маємо перший напад 4000 козаків під проводом генерала Ванновського на Камінку, де боронило ся лише 172 Landsturmistів. Останні списали ся незвичайно гарно і смертельно ранивши генерела, відперли ворога. Другої днини був сумний похоронний обряд жертв сеї героїської битви. 27 жовнірів і 1 жінку (убиту кулею в хаті) положено у спільну могилу, а полевий курат о. Чорній виголосив прекрасну мову. Субота 22. а неділя 23. серпня принесли дуже душну атмосферу. Наші жовніри, армати, трен поспішно уступали в напрямі до Львова, а ночами підіймали ся від півночи і сходу зловіщі луни. Одним словом стало страшно. Люди почали втікати; священників, що хотіли ви хати, здержав о. Цегельський. Відтак 3 дні битви, а в четвер 27. серпня відбуває ся імпазантний похід російського війська з масою армат і трену. Опісля пішли звичайні ревізії, грабежи салдатів і всїлякого шумовиня, пожари майже що ночі тай иньші приємности ворожого наїзду. Дня 4. вересня довідали ся ми про упадок Львова, а се нас прибило страшно, бо ми сего ніколи не сподівали ся. Се пригнобленє поділяли враз з нами наші ранені жовніри, полишені нашими при відвороті або свіжо привезені Москалями. На честь камінецької інтелігенції і части міщанства треба признати, що щиро займали ся нашими раненими. Треба знати, що Москалі ними з разу в загалі не журили ся; прохарчованем їх займали ся свої люди мимо страшних днів. В домі о. Цегельського лежали то ранені гонведи то інфантеристи;

крім того посилено живність для ранених в шпитали з дому о. Цегельського. О. Казанівський, місцевий сотрудник, ходив від шпиталю до шпиталю і кріпив ранених, а деяким давав останню потіху; з поміж женщин Українок з крайним посвяченням доглядали ранених учительки: п. Хомінська і Семеєц, як також п-ні Казанівська, однак признаня не діждали ся....

Страшні були се два тижні від кінця серпня до половини вересня, та мимо своєї грози, стонів умираючих, гуку армат і пуканя шрапнелів були вони ще лекшими від того, що відтак прийшло. Бо поки що були переважно лише фізичні терпіння, надія ще стояла високо, як довго чути було сильні арматні стріли; Росіяни до церкви не втручували ся, противно своїм поважанем до Божого храму будили подив. Між офіцерами стрічали ся свідомі Українці, що не крили ся із своєю свідомістю і часто давали добрі ради, як поводити ся супроти Москалів. Двох таких офіцерів зайшло з початком вересня до Народного Дому і помагало ховати маніфест української боевої організації, бо казали: „як Москаль допаде, то з сего гарного дому не лишить ся камінь на камінь“.

День 11. вересня став переломовим для Камінки стр., бо приїхав „начальникъ уѣзда“ і перебрав урядоване від війскових властей. Називав ся він Інокентій Яковлевич Корчанський, був передтим житомирським полїцмайстром, міг мати поверх 60 літ, був високого росту, добре збудований, мав ясне волосє і бороду на два боки після моди російських чиновників. Звичайно убирав ся в гарний черкеський мундур, прикрашений шпатою і кількома пістолями. На словах був дуже солодкий, хвалив ся своїм членством в „галицко русском обществѣ“ в Одесі. З собою привіз цілу хмару жандармів полїцаїв і тайних агентів. Дня 12. вересня зробив візиту о. Мих. Цегельському і обіцяв, що ні він ні в загалі російські власти не будуть мішати ся до церкви і до віроісповіданя. А при найближшій нагоді заявив оо. Цегельському і Казанівському: „Мы пришли освободить васъ отъ германскаго и австрійскаго ига“. На те відповів о. Цегельський: „Німії ніколи не гнобили нас, вони від нас далеко, а наш старецький цїсар Франц Йосиф мешкає у Відні тай також не робить нам кривди. Ми маємо до діла лише з Поляками і самі з ними лади́мо справи. „На то начальник сказав: „Русинамъ не будетъ ничего плохого“.

Дня 21. вересня був празник в день Рождества Пр. Богородиці. До тїх народу зійшло ся із сіл, хоч не так богато, як звичайно. Були і сусідні священники. По Камінці крутило ся багато Москалів. Настрій був прикрий, бо наші війська віддалявати ся вже над Сян, а вороги проявляли чим раз більшу буту.

Тимчасом „уїздні“ власти почали урядувати на добре. Містечко переіменували на „Каменско-Струмиловъ“, а самі

отворили свої бюро в будинку місцевого суду. Зараз з самого початку зніюхалися з москвофілами: оо. Яворським з Кривого і Діяковським з Полового тай стали робити політику. Свою роботу почали від Стоянова. Там був парохом старенький о. Сохацький, що арештований за звонення, трагічно закінчив життя, не будши ніколи москвофілом. На його місце став завідателем о. Зінкевич, місцевий сотрудинок що як полевий курат брав участь в серпни 1914 в битві під Камінкою, успів втіти перед полоном до Камінки, де переждав бурю, а відтак вернув до Стоянова. Вернути до армії не міг, бо всі шляхи були обсажені Москалями. Він перший мабуть з камінецького повіту мусів стати до борби за гр. кат. церков з відвічними ворогами. Вже у вересни появили ся в Стоянові батюшки тай узурпували одну церков; другу церков св. Параскевії повело ся. о. Зінкевичи задержати. Першою роботою батюшок була відправа величаваго поминального богослуження за душу о. Сохацького, а в проповіді визискано сю нещасну жертву ошибочного арештованя в поганій спосіб проти нашої держави. В день св. Параскевії бажали батюшки робити великий празник і сим разом зажадали від о. Зінкевича, щоби відступив церков св. Параскевії. Уступаючи перед насильством, обіцяв о. Зінкевич, що вступить від 9. год. рано, а сам о. год. 7. рано відчитав в сім храмі Службу Божу. Сим стягнув на себе лютий гнів батюшок і начальника уїзду тому, що як вони казали: „помѣшалъ“ їх богослуженю. Бо після уставу православної церкви не вільно одного дня правити дві Служби Божі у тім самім храмі. Отже батюшки хоч-не-хоч мусіли обходити празник св. Параскевії у другій церкві. Однак по кількох днях приїхав до Стоянова „помощникъ“ начальника уїзда і суслендував о. Зінкевича ніби за те, що „бѣжалъ“ передъ надходячими в серпни „рускими войсками“. О. Зінкевич взяв із собою цілу депутацію із своїх парохіян і поїхав до начальника уїзда Сей привитав їх лютою лайкою так, що не було що говорити. Тому поїхали до генерал-губернатора до Львова і вспіли перекозати його, що о. Зінкевич не „бѣжалъ“. Таким чином повело ся удержати о. Зінкевича у Стоянові, а завдячував се головно більшости своїх парохіян, що любили і шанували його тай не крили ся із сею любовю перед Москалями. Ще раз Москалі усували о. Зінкевича з парохії, з якогось иньшого приводу, опісля знов дозволили сповняти духовні функції, а в кінци літом 1915 вивезли до Росії.

Другою парохією, що перейшла тяжку пробу і властиво не піддала ся, був Холоїв. По виїзді о. Петрушевича дня 23. серпня 1914 опинило ся се містечко без священика. В половині вересня явили ся церковні провізори з Холоєва у о. М. Цегельського і просили надати їм священика, бо боють ся, щоби „батюшки не захопили Холоєва“; вже

тоді стали вони навідувати ся до їх парохії. О. Цегельський як декан, припоручив доїздити до Холоєва о. Гарухови з Незнанова, а відтак назначив завідателем Холоєва о. Романишина, сотрудника з Добротвора. О Романишин швидко з'єднав собі нарід своєю ревною працею, однак довело ся йому випити гірку чашу. Безнастанно слідило його уїздне начальство, три рази усувало його з парохії, чинило йому різні докори. А він боров ся неустрашимо і найшов підпору у своїх вірних, що навіть посиляли петицію до генерал-губернатора. Впрочім найкраще міг би се описати сам о. Романишин. В лютім усунув начальник уїзда о. Романишина зозсім, подаючи причину, що він раньше обняв Холоїв, чим генерал губернатор затвердив його.

Надійшов великий піст, а в Холоєві не було священика. Однак сусідні священики, як о. Гарух, о. Боднар і другі доїздили пильно і заспокоювали релігійні потреби так, що що неділі правила ся Служба Божа. В марті на одну п'ятницю зїхало ся одного разу кількох священиків під проводом о. Цегельського, висповідали около 500 парохіян, а о. Цегельський підніс у проповіді гарне поведєє Холоївців і взивав їх, щоби так дальше тримали ся своєї віри, як доси

З кінцем великого посту появил ся в Холоєві молодий священик, свояк звісного о. Яворського, чоловік „руських убѣждений“, о. Копистинський. За протекцією о. Яворського затвердив його генерал губернатор в протягу 3 днів на парохію Холоїв тоді, як иньші священики ждали на подібне рішенє 5 до 6 місяців. Своім нетактовним і прямо безбожним поведєнем зразив собі відразу своїх парохіян. Послідні приходили до о. Цегельського з жалобами, що о. Копистинський неправить в будні дни Служб Божих, хоч бере оплату, а лише в неділю виголошує при Службі Божій імена тих, що дали на Службу Божу (по звичаю батюшок), що скасуєвав суплікації і майські богослужєння, що псує молодіж, оловідаючи їй на своїм подвірю „масні“ анекдоти і т. д. Розуміє ся, свому деканови зовсім не представив ся, а стрінувши ся з о. Казанівським в Камінці стр., виговорював нісенітницї на Експ. Митрополита, називаючи його „бувшим“ митрополитом. В загалі він, о. Яворський і о. Діяковський пересиджували в Камінці часто, забавляли ся і нараджували ся там з місцевими чиновниками тай офіцерами, а свої парохії занедбували. Дійшло до того, що навіть Москалям деколи було за богато, як пр. свідчить про се ось який факт: Одної неділі раненько, мабуть вже з весною 1915 поїхав о. Яворський на лови, вполював серну і привіз коло 9. год. рано начальникови уїзду в дарі. Однак останній згіршив ся тим і сказав: „Батюшка, сегодня воскресєніє, їдьте домої служити обїдню..“

Тимчасом темні духи почали також в Камінці свою роботу. Дня 26. жовтня 1914 явив ся молоденький гімназист Красицький, син священика зі Львова, пішов до начальника уїзда, де наклеветав на о. Цегельського в підлий спосіб, хоч ніколи в життю не бачив його а відтак ходив по міщанах, головно жінках, виїзених нашим правительством жу-жів, і старав ся переконувати їх, що о. Цегельський впхнув їх мужів в біду, бо доносив на них австрійським властям. Се було перше зерно, кинене москвофілами з заміром позбути ся о. Цегельського, якого уважали вони і Москалі сильною перешкодою у своїй роботі. Відразу не осмілювали ся усувати, бо бояли ся несподіваного вражіння у парохіян, що з малим виїмком дуже шанували і любили свого пароха. І зерно, кинене Красицьким, не дуже приймало ся, хоч успіло декого захитати. Красицький їздив відтак до сусідніх сіл: Дернова і Соколї, де без обняків ширив православно московську пропаганду.

Рівночасно робив начальник уїзда свою роботу; пильно досліджував попередню діяльність о. Цегельського та інших діяльних людей. Роздобув спис членів всіх місцевих українських товариств, зробив „пересмотр“ Народного Дому, звідки велїв усунути образ „Вїзд Хмельницького до Київа“, мотивуючи, що се мазепинський образ, а крім того допитував мужиків і баб, що приходили в різних справах до уїздного начальства, про о. Цегельського. Між иньшим допитував місцевого поліція Маліновського через кілька днів по 9. год. вечером солодкими словами і конечно хотїв добути від нього зізнанє, що о. Цегельський робив в серпні 1914 доноси на своїх парохіян перед австрійськими властями. Маліновський рішучо перечив, а одного дня не втерпів і сказав: „То не гарно, щоби я говорив на своїх людей“ і подякував за службу. Рівнобіжно з сими дослідями почав начальник уїзду висувати різні претенсії; першою з них се були відправи в царські дні богослужень. В слід за тим мали прийти иньші жаданя. А з околиці доходили немилі вісти. І так довідали ся ми про усуване священиків в брідським і жовківським повіті тай про наїзд цілої хмари батюшок на сусідні села. О. Гоцького з Колоденця вивезено на Сибір, о. Алексевича з Батитяч і старенького о. Грушкевича в Куликові суспендовано. Першому закинено, що молить ся на Службі Божій за цїсаря Франц Йосифа, що взивав нарід до борби з Москалями і т. д. Другого мабуть тому усували, що перед 40 роками утік був з Холмщини. О. Алексевич зазнав відтак багато прикростий від жовківського начальника уїзда, брусоватого Зубова, а навіть гр. Бобринський, опікун русофілів, погано обійшов ся з ним. Відтак арештовали його і вивезли в зимі 1915 на Сибір. В Жовтанцях на місци о. Ясеницького, що виїхав був, осїв батюшка домашнього походження, в Ту-

ринці, відки наші власти були вивезли о. Кокотайла, осів другий батюшка, а в Батятичах обняв парохію якийсь батюшка галицького хову на св. Миколая 1914 р. Розуміє ся, голосовання не було, хоч про се широко писали москвофільські і російські часописи.

В падолисті появил ся в Камінці офіцер Трофановський чи Трохимовський і став приятелем Яворського і Дяковського тай головною пружиною москозсько-православної пропаганди. Хоч з роду „Малоросс“, а навіть Українець, як казав, дихав крайною ненавистю до українства тай до гр. кат. Церкви, на кождім кроці поборював „мазепинців“, кпив собі з нашої мови і почав вести погану, підпольну агітацію против о. Цегельського, котрий не мав нагоди бачити його ніколи. Попри те всіх допитував за сином о. Цегельського послом др. Льонгином Цегельським і слідив, чи не мають яких зносин із собою.

В грудни появило ся багато наших полонених в Камінці тай околиці і вернули до своїх домів. Російські жандарми вилловлювали їх і вели до уїздного начальства. Начальник відсилав їх з жандармом до о. Цегельського з письмом, в котрім велів записягати їх. Полоненим казали Москалі, що присяга є на те, щоби вони не втікли; міжтим в роті присяги не було мови про утечу, лише зміст її відносив ся до вірности „русскому царю“ і його наслідникам аж до останньої каплі крови. О. Цегельський не хотів видбирати сих присяг, однак начальник дав наказ на письмі, що починав ся словами „по повелѣнію г. генерал-губернатора“, Треба було уступити тим більше, що запитаний о раду Всв. Митроп. Ординаріят відповів, що та присяга не мав перед Церквою жадної ваги, бо відбував ся під примусом. Перед кожною присягою поясняв о. Цегельський полоненим зміст присяги, клав натиск на се, що нашим цісарем є Є. В. Франц Йосиф I і Йому ми присягали, що присяга цареві се віроломство і т. д.

В наслідок тих пояснень відступали деякі полонені від присяги, а жандарми лютили ся за те і відгрожували ся полоненим і о. Цегельському. З Камінецьких полонених майже ніхто не присяг, за те більше із сіл. Однак в деяких селах і місточках дуже добре держали ся полонені, а саме найкраще із сіл Нивиць і Оглядова тай місточка Топорова брідського повіту. Полонених, що не хотіли присягати, забирали Москалі на Сибір. Головним аргументом до присяги була для Москалів тева, що Австрія вже ніколи не верне. Намовами до присяг вславив ся був також Яворський з Кривого і свого часу виголосив до полонених в Холосві „пламенну“ проповідь, повну наруг на Австрію так, що аж присутні Москалі гіршили ся. Але майже ніхто не хотів присягнути.

Прийшов день св. Стефана. В Камінці виголосив о. Цегельський проповідь, в якій, навіязуючи до мучеництва св. Стефана, закріплював парохіян до витривання у св. вірі. Ця проповідь викликала велике негодоване серед російських чиновників і офіцерів; найбільше відказував Трофановський, а начальник уїзду виразився ось як: „Хитрий собі той дехан Цегельський; краще най би не говорив проповідий!“ Того самого дня стрінула о. Сивенького в сусіднім Дернові немила афера також з нагоди проповіді. В сім селі, знаним з давен давна з настрою і підбуренім Красицьким таї другими „юношами і неюношами“, стала вже від місяця дуже душна атмосфера. Люди говорили між собою про перехід на православне. А коли о. Сивенький говорив на св. Стефана проповідь на тему привязана до св. віри, перебив один селянин словами: „Отче. Ви говорите проти православя і русского царя!“ В кілька днів потім приїхав чиновник з уїзду на слідство, яке провадив властиво против о. Сивенького. Однак на разі скінчило ся на нічім. Лише агітація в селі ішла дальше, поки на весну не скінчила ся усуненем о. Сивенького і впровадженням батюшки.

В день Богоявлення Господнього 19. січня відбуло ся торжественне водосвяте з процесіональним походом через місто. Се була остання гр. кат. процесія в Камінці, бо начальник наказав відтак всі дальші процесії. Офіцер Трофановський замовив умисно другу процесію, але вже проваджену батюшкою із сусідніх Батятич. Салдати робили при тім парад, а значна часть народу прийшла з Батятич до Камінки враз з батюшкою. Тут треба ще додати, що не всі „Батюки“ пристали до батюшки. Многі з них не хотіли покидати своєї віри і ходили пильно на богослуження до Камінки. За те наражали ся на крайні переслідування із сторони Москалів і москвофілів. І так батятицький війт, що запродав був ворогам свою душу, обставляв в неділю раненько сторожу на всіх шляхах, щоби не пускали людей до сусідних сіл, а передовсім до Камінки, до церкви, і гонив на богослуження батюшки „Упорствующих“ карали у всілякий спосіб, звичайно гнав їх на „Vorspan“. Однак війта стрінула пізнійше заслужена кара; на вість про здобуте Перемишля Австріяцями, помер з гризоти.

Коли вже так підміновано околицю, прийшла черга і на Камінку. В першій половині лютого післав туди Евльогій батюшку Панкевича з під Житомира волинської губернії. Він відрізнявся від інших батюшок і своїм культурним виглядом та поведенем і своїм більшим образованием. По українськи говорив прекрасно, однак про українство нічого не знав. Його установив Евльогій місіонарем на „каменско струмиловській уїзд“, а в дальшій мірі „благочинним“. Зараз по приїзді Панкевича привів його начальник до о. Цегельського і просив відступити стареньку

церковцю св. О. Николая на православні богослуження для салдатів. На те запитав ся о. Цегельський, чому як раз до нього прийшли вони з таким жаданєм, а от при дорозі є рим. кат. костелик, майже ніколи не уживаний, може би там було свобіднійше, бо церкви св. Николая треба часто для ужитку парохії. Начальника озлобило се і він кликнув: „Що, костьол, ксьондз! та то католіки!“ На те о. Цегельський: „І я католик!“ А начальник: „Ви католик! Я не знав. Я думав, що ви уніяти близші нам православним, як католики“. А о. Цегельський відповів: „Наша віра зовсім та сама, що у рим. кат.; лише наш обряд подібний до вашого“. Однак мимо сеї розмови треба було відступити церков, хоч з певними застереженням. В церкві почав батюшка живу агітацію. Салдати і жандарми взивали людей іти на його богослуження, але самі мало ходили. Перед богослуженєм звонили довго і в дуже замінний спосіб, щоби звернути на себе увагу людей. Часто голосив батюшка проповіді, темою яких була Австрія, Рим, унія і „мазепинство“. Одного разу сказав між иньшим, що Ісус Христос старший від св. Петра і тому той православні вважають Іс. Христа головою церкви, а не св. Петра, як католики, або знов наводив аргумент, що св. віра вийшла з Єрусалиму, а не з Риму. Помічним батюшці був начальник уїзда; він передавав батюшці часто до роздачі між народ рублі „галичко русскаго общества“ і сей мав таким чином знаменитий агітаційний засіб. Міжтим в марті виїхав нечаяно батюшка до Росії мабуть під впливом прогнання Москалів з Буковини і пол. Галичини. Його відїзд приніс велику полекшу, бо агітація перервала ся, щоби пізнійше виступити знов в острійшій формі.

Зближав ся Великдень. О. Цегельський тішив ся вже, що не буде московських затій у сей Великий Празник. Однак у Великий Понеділок стрів ся з начальником уїзду, а сей заповів приїзд батюшки на свята. Ся вістка вколола о. Цегельського болючо, бо готовили ся нові неприємности. Надійшла прекрасна Великодна неділя. По приказу російських властей місто було прикрашене російськими хоругвами, начальник уїзду з чиновниками явив ся на воскресній утрені в мійській церкві, але був лише коротко. Відтак всі вийшли з церкви і дожидали в місті, бо мав надїхати батюшка. Дійсно приїхав батюшка, але не Панькевич, лише Цурканович, родом з Буковини. Він переїхав лише через Камінку і поїхав до Соколї, де вже від осени агітував місцевий учитель Рудь, попіраний горячо до 1914 р. і старостом і інспектором почимо протестів свідомих Українців. Богато витерпів ся парох Соколї о. Костюк цілу зиму і весну, поки не усунули його, а на останку викинули з мешканя. І батюшка Цурканович осїв в Соколї.

В Камінці минав перший день Великодня спокійно.

Аж вечером почало ся. Перед заходом сонця стали російські салдати вішати російські фани на входовій брамі до церкви св. Николая на знак, що другої днини т. є. у Великодний Понеділок буде там правити батюшка. Міжтим рано запозів був о. Цегельський свою відправу в церкві св. Николая на Світлий Понеділок. А тому, що вже був вечер і було давно по вечірні, тяжко було вийти із сеї колізії. Вечером прийшов заступник начальника з тим, щоби відступити мійську церков батющї, бо він довідав ся, що о. Цегельський має правити в церкві св. Николая. По довгих переговорах о. Цегельський згодив ся відступити церков св. Николая на 10. год. рано, бо не хотів пустити Москалів до мійської церкви. Другого дня правив о. Цегельський утрєню в церкві св. Николая, о. Казанівський в міській, а людям заповів о. Цегельський, щоби перейшли до міської церкви на Службу Божу, бо російські власти просили відступити від 10 год. рано церков св. Николая для салдатів, і додав, щоби не пхали ся на салдатське богослуженє тим більше, що церковця св. Николая і так мала. В пів год. по сїм заповідженю знали вже уїздні власти про се, лише зміст був перекручений в сїм змислі, що о. Цегельський сварив на людей, щоби не ішли до батюшки. Тимчасом над'їхав батюшка Цурканович і правив богослуженє в церкві св. Николая, на котре салдати і жандарми живо скликали людей. Місцевих було не багато, за те більше із сіл.

Зараз по Воскресєнню, а може ще і підчас свят почало ся в уїзнім начальствї слідство против о. Цегельського і о. Казанівського за великодну сповідь. Допитувано людей, що говорили священники підчас св. сповіди, а головнo розвідували ся, чи дають розрішеня людям, що крали і грабили при помочі салдатів в часі приходу Москалів до Камінки. В сій справі переслухано двацять кілька людей. Рівночасно появилa ся у часописи „Львовській Губернській Вѣстникъ“ брехлива статя п. з.: „По слѣдамъ убійць“, повна клевет і напастий на о. Цегельського. В сій статі змалювано яркими красками „звірства Австрійцев“ в серпни і вересни 1914, арештованя і вішаня „русскихъ людей“, а головним виновником того всего названо о. Цегельського, пароха з Камінки стр., „імя якого стало пострахом в цілій Галицькій Русі“. Дальше розписує ся автор широко, що через цілий серпень 1914 р. перебувала в домі о. Цегельського австрійська жандармерія і поліція, на його доноси відбували ся суди на „русскихъ Галичанъ“ і що завдяки йому повішено у самій Камінці 2 священників і 10 „крестьянъ“, а 10 священників і 120 „крестьянъ“ вивезено. Статя, в якій не було ні слова правди, мала свою ціль: нею звертало ся увагу „русскихъ“ властей на особу о. Цегельського, котрого доси не мали за що чіпнути, а годі було вирвати з Камінки відразу, не наражуючи ся на недовіре народу.

В тиждень по Великодни з'явився в Камінці знова батюшка Панькевич і почав правити богослуження що неділі і свята, а навіть і в будні дні в церкві св. Николая. Проповіді його, голошені чистою українською мовою, мали той сам зміст, що давнійше, лише форма їх була острійша. Перед о. Цегельським звинявся, що не приїхав по своїй волі, лише приневолений Евльогієм, що загрозив йому відобранєм парохії на Волини, коли би він не послухав його приказу і не приїхав до Камінки. Заразом в чорних красках малював положенє духовенства в Росії. Пова церковю провадив Панькевич незвичайну живу агітацію. Помічним засобом були знов рублі, які він розсипав з поручення начальника уїзду між нарід в домівці начальства. Крім того спроваджено з Росії збіже і за безцін роздавано між нарід. Головними збіжевими „махерами“ був батюшка Панькевич і о. Діяковський з Полового. Наслідки агітації проявилися, хоч в досить слабій формі, коли мова іде про саму Камінку. Від часу до часу уряджував батюшка процесії через ціле місто, в котрих брали участь начальник, його чиновники, офіцери і салдати; колиж о. Цегельський просив дозволу відбути процесіональний похід на гроби померших, відмовив начальник, кажучи, що губернатор наказав процесії.

В другій половині цвітня підіслали Москалі одну збаламучену жінку до сотрудника о. Казанівського, щоби намовляла його до переходу на православє. Она казала: „Шкода Вас, Отче, Ви ще молоді. Як перейдете на православє, то Вас зроблять парохом і деканом. Дадуть Вам 200 рублів на місяць, позволят носити ся Вам по давньому і правити по давньому, навіть будете могли голити бороду і вуса так, що ніхто не пізнає по Вас, що Ви перейшли. А з о. Цегельським вже справа скінчена!“ З обуренєм відкинув о. Казанівський сю мерзенну пропозицію. Небаром потім батюшка Панькевич стрів о. Цегельського на улиці і став намовляти, щоби поїхав до еп. Евльогія, підчинився його власті, а за те дістане 250 рублів на місяць, деканство і золотий хрест: „Еп. Евльогій знає про Вашу ревність“, казав батюшка, „і йому дуже залежить на тім, щоби Вас приєднати!“ Розуміє ся, відповідь о. Цегельського була ясна і рішуча. Між тим почали ходити слухи по Камінці, що небаром має наступити ув'язненє та вивезенє о. Цегельського. Жерелом сих слухів був уїздний уряд. В тім самім часі явив ся у о. Цегельського також жандарм з припущення львівської команди жандармерії і перевів слідство, при чім сам робив дуже солодку міну і виказав незвичайно докладне знанє камінецьких обставин з перед війни, а спеціально знав докладно про борбу о старинний цвинтар, який хотіли перед війною захопити в свої руки неправильним способом наші національні противники і з сеї нагоди пога-

ними клеветами і брехнями напастували о. Цегельського по своїх „Wieka-ch“ і „Słowach“ і т. д.

В маю недобру кров викликали у московських кругах майські богослуження, які правили величаво оо. Цегельський і Казанівський перед гарно прибраним престольним образом Преч. Діви Марії. В загальї всякі зарядження священників в церкві спричинювали негодоване уїздних чиновників і офіцерів. Одного разу напімнув о. Цегельський дівчата в церкві, щоби поводили ся чемно на улицах і шанували свою честь, при чім ні словом не згадав про салдатів, хоч мав їх на думці. Однак ся пересторога викликала велике обуренє Москалів, а найбільше офіцера Трофановського. Такі негодованя і погрози чуло ся вічно, що кілька днів і то зі що раз більшим степенюванєм так, що положенє ставало більше, чим невиносиме.

А батюшка „подвизав ся“ що раз завзятійше. Їздив на села, осадив якогось батюшку в Стрептові, а навіть підготовляв ґрунт в селах, де доси були москвофільські священники, що полишили ся на своїх місцях. Так то навкруги Камінки затіснив ся обруч „православних“ парохій. День 19. мая т. є. уродин царя визискав батюшка і начальник уїзду на те, щоби урядити велику агітаційну параду. Вже перед тим уфундував начальник „своїм коштом“ каплицю на гробах поляглих Москалів в сусіднім селі Руді. Ся каплиця сама собою була дуже гарна. (Не знаю, чи доси зберегла ся): Порішено посвятити її як найвеличавійше. На чин посвячення мали приїхати генерал-губернатор Бобринський, єпископ Евльогій, а кілька процесій мало іти із сусідних сіл. Однак так не стало ся, як ждало ся. В виду зближення австрійських війск до Сяну, генерал губернатор і Евльогій виїхали до Росії, процесії відпали, а приїхав лише львівський губернатор Мельников і 4 батюшки, між ними Панькевич. В руденській церкві відправили Службу Божу і посвятили каплицю. День 19. мая оповістили святочним і людям заказували працювати.

Дня 20. мая батюшка Панькевич „бѣжалъ“ в Росію і вже більше не вертав, а в Зелений Понеділок відправляв дернівський батюшка Службу Божу в церкві св. Николая. Се була остання відправа світського батюшки в Камінці стр. До діяльності батюшки Панькевича треба додати, що він заходив ся отворити школу в Камінці стр, під покровом св. Синода. В сій ціли списувало начальство шкільний інвентар. До отвореня школи не прийшло, бо наші війська перейшли Сян і бороли ся вже під Яворовом.

Кінець мая і місяць червень були дуже гамірні. Відбувало ся славне російське „отступленіє“ з Галичини. День і ніч їхали вози зі Львова, наладовані всяким добром. Тисячі і тисячі фір трену переїздили через Камінку до Росії. Відтак почали являти ся цілі валки возів, наладованих

людьми і пакунками. Коло возів ішли молодті чоловіки, жінки, парібки і дівчата і провадили худобу. Були се різні люди. Одного дня їхали німецькі кольоністи, вигнані Москалями о 4. год. рано з під Городка і Янова. другого дня таки наші селяни вигнані на силу, а т. кож були і такі, що їхали з темноти, втікаючи перед „Германцями“, про яких ширено між народом несотворені нісенітницї. Камінецьку військову залогу скріплено. В половині червня утікли з Жовкви уїздні чиновники, побули трохи в Камінці і виїхали до Росії. Відтак приїхав російський шпиталь, найшло багато салдатів і офіцерів тай обсадили публичні і приватні мешканя. Цілий поліційний персонал (яких 30 поліцаїв з кіньми) всаджено на обійсте о. Цегельського, а половину мешканя забрали російські офіцери, не питаючи зовсім о дозвіл.

В суботу дня 19. червня спровадив ся до дому о. Цегельського полковий батюшка, досить інтелігентний мущина. Він зажадав від о. Цегельського, щоби відступив йому мійську церков на неділю 20. червня — на богослуженє. Хоч як опирав ся о. Цегельський, він не хотів уступити, а вкінці пішов до уїздного начальника і приніс від нього писемне припорученє відступити церков. І стало ся так. Батюшка правив о 9. год. рано свою Службу Божу, а о. Цегельський по нїм. Однак не довело ся вже свобідно вернути домів. Даремно ждала родина в дома. Коли о. Цегельський виходив з церкви, приступив до нього жандарм і велів іти із собою до уїздного начальства. Там сказано о. Цегельському, що ще того самого дня мають його вивезти до Росії як закладника. Те саме стрінуло рим. кат. пароха о. Чирека, кількох урядників і Жидів. На великі просьби родини удало ся виєднати дозвіл для о. Цегельського піти до дому в товаристві салдата з крісом на остро на обід і по річи. Але обіду не їло ся. Паковано річи. Зійшли ся різні люди з української інтелігенції прашати ся, між ними о. Казанівський, а відтак також церковний провізор, поважний міщанин Фандерис. Прикра була хвиля. Небаром прийшов другий салдат і велів привести о. Цегельського назад до уїздного уряду, не даючи докінчити пакування і даваня останніх розпорядків. В уїзді замкнули о. пароха і нікого не пускали там, а родину брутально розганяли. За помочию сильних старань родини і знайомих повело ся видістати о. Цегельського ще на пів години до дому. Між тим вістка про те все рознесла ся стрілою по Камінці. Коло дому о. Цегельського зійшло ся дуже багато народу, щоби попрашати ся із своїм любим парохом. Плач і зойк розносив ся у воздуху. Навіть батюшка зворушив ся, вийшов до народу тай успокоював, дивуючи ся, що нарід може так широко любити свого пароха; — се в Росії не чуване. Плачам і риданням не було кінця. Чути було голосіне: „Батьку наш, на

кого нас лишаєш!" Відтак провадив нарід о. Цегельського через ціле місто аж до уїздного начальства; коли минали церков, знова дали ся чути плачі і голосіне. Коло уїздного начальства розігнали салдати нарід нагайками, не щадячи родини. За якої чверть години везли о. Цегельського враз з рим. кат. парохом Чиреком на однім візку, о який постарав ся останній. В противнім разі були би пігнали пішки, як се зробили з другими н. пр. директором народної школи із Сільця Вертипорохом. Коли їхали попри дім о. Цегельського, задержали ся, щоби взяти річі; при сій нагоді замахнув ся салдат з нагайкою на жену о. Цегельського, що хотіла в останнє попрощати ся. Відтак поїхали в напрямі до Радехова. Там ночували. Опісля довший час пересиділи в тюрмі в Луцьку. Відси перевезли до Київ, де мабуть доси перебувають.

Між тим в Камінці пішли події бистро, одна за другою. Москалі спалили двореш, касарні, висадили залізничий міст на Бузі, підпалювали приватні будинки. В місті грабили Жидів. З дня на день стріли ставали голосніші, далі чути було карабіни. В суботу 26. червня приїхав заступник начальника уїзду Максимчук до Камінки з Радехова, де „уїзд“ вже від кількох днів сидів, щоби в неділю сповнити послідне насильство. По богослуженю прийшов він о 1. год. з інспектором російської поліції під мійську церков, а за ним надійшло яких дві сотні козаків з фірами. В очах численно зібраного народа поздіймали козаки звони, кидали їх немилосердно на землю, розбивали на кусні і покладали на фіри. Один звін був дуже старинний і мав гарний звук. Плачущий нарід розганяли нагайками. Колиж о. Казанівський питав ся Максимчука, на що забирають звони, сей відповів з кпинами: „Беремо звони в Росію заховати перел „германцями“. Відтак пішли Москалі під костел, здіймили і ту звони, але вже не було часу забрати. Треба було „б'їжати“. Недобитки війська вже втікали бігом, палили за собою мости на Бузі, а в слід за ними поцали летіти на Камінку австрійські шрапнелі. По півночі 28. червня з'явила ся перша австрійська патруля.

В сім нарисі подано вязку важніших фактів. Щоби змалювати докладний і вірний образ подій і життя в Камінці стр у сім нещатнім часі, треба би хіба списати цілу книгу. Майже кождий день приносив щось гіркого, а вжеж вінцем всіх благодатей, які принесли нам наші „Освободителі“, було вивезене о. Цегельського. І вже півтора року мучить ся бідний вязень, не знати за які гріхи та за яку провину в чужім краю, між чужими людьми, відірваний від своєї родини, від своєї праці, від своїх парохіян, *ad maiorem Russiae gloriam!*...

Свщ. Стефан Ковалів.

Що то є душа?

Хто узнає, що душа є єством іншим від тіла (нематеріальним, духовим), той признасть радо, що душа не може умерти, що вона є безсмертна. Хто однак з Біхнером, Гекльом та многими його прихильниками твердить, що душа є нічим більше як мозком, або фосфором в мозку, або що є його виділинами, так як пр. нирки виділяють плинну субстанцію, сей також в безсмертність душі ніколи не увірить.

I.

1. Пригляньмо ся подрібно сим закидам. Яку стійність має твердженє, що душа а мозок се одно і те саме, бо з недугою мозку лучить ся завсїгда недуга умова сиріч недуга житя духового, доказано вже се в попередній розвідці п. з. „Чи лю д с ь к а д у ш а є б е з с м е р т н а ?“. Коли до думаня в часі земського житя потреба чоловікови мозку, то з сего зовсім не слідує, що се мозок думає. Мозок служить душі — поки вона враз з тілом становить одно людське єство — немов за знаряд. Є вправді конечною умовою, але не причиною думаня. Стисло річ беручи, мозок не є знарядом думаня, бо думаня, яко чинности духової не можна виконувати за посередством матеріального знаряду. Мозок є лиш таким тілесним знарядом і середником, через котрий душа громадить матеріял думаня зі світа зовнішного, почім доперва вихіснує його через властиву працю духову. Мозок посередничить також в обявлюваню гадок на зве х. Тим то поясняєть ся, що часто забурєня в тім знаряді перешкаджають душі в докладнім пониманю (божевіє), а навіть можуть викликати цілковиту несвідомість, ідіотизм. Подібно п'яніст, для котрого фортеп'ян є знарядом, але не причиною гри, добувати буде з розстроєного фортеп'яну навіть при добрій грі фалшиві тони, а як струни пірвуть ся, не зуміє грати мимо найліпшої впрочім знайомости гри на фортеп'яні.

Матеріялісти беруть се, що є тільки умовою думаня, за причину думаня, а се не є то само. Так пр. світло є умовою конечно потрібною для ока, щоби могло видіти, але не світло є причиною видженя, тільки око. Так також і в стані сполюки душі з тілом в одну природу, й змисли й мозок є потрібні, щоби душа могла виконувати свої чинности духові, але не змисли ані мозок тільки душа думає. Душа не безпосередно, але за посередством змислів лучить ся зо світом її окружаючим. Образи предметів нас окружаючих

дістають ся через змисл до душі й становлять матеріял, з якого душа витворює предмети свого пізнання т. є загальні понятя. В міру того, як громаджене сього матеріялу через органи змислові, які в мозку концентрують ся, є скорше й докладнійше, в міру того й думанє душі є доскональше. Мозок і органи змислові є знарядями, якими душа послугуєть ся при думанню. Як що ті знаряди поспують ся або не є відповідно розвинені, то й душа не може через них докладно виконувати своїх чинностей. До пояснення справи послужать слідуєчі приміри: Хтось має зір добрий, але коли смотрить через шибу брудну не багато зобачить; на зіпсованім апараті телеграфічнім і найліпший телеграфіст не подасть депеші; на розбитій скрипці й найславнійший віртуоз добре не заграє; зужитим пером і найліпший каліграф гарно не напише.

Можна б іще додати, що після згаданої гіпотези чим мудрійший чоловік, тим більший повинен мати мозок і голову. Тимчасом не завсїгда так буває. Часто-густо лучаєть ся як раз противно. Звісно є загального досвіду, що нераз люди дуже ограничені, придурковаті, ідіоти мають кольосальні голови. Те саме потверджують стислі досліди. Після наукових обсервацій важить мозок середнього Європейця 1312 грамів (себто дрібку більше ніж $2\frac{1}{2}$ фунта). Стверджено, що мозок многих дуже учених людей мав далеко меншу вагу. Так пр мозок філософа й природника Ляйбніца важив 1257 грамів, а історика Делінгера навіть лиш 1207 грамів. Натомість знайдено у звичайних робітників, котрі особливою мудростию не відзначали ся, мозки значно тяжші, бо важили 1650, а навіть 1952 грамів (зн. сливе чотири фунти).

2. Якби се було правдою, що фосфор в мозку становить житя духове, то зі всіх єсть наймудрійшими мусіли би бути: вівця і гуска. Бо вони більше мають фосфору в мозку, ніж чоловік. Після сеї отже гіпотези було б се великою почесстю сказати кому: „Ти мудрий як баран — або як гуска!“ Одначе сумніваю ся, чи на таке порівнанє згодили ся б навіть ті, котрі у фосфорі душі глядають.

3. Деякі говорять, що гадка й ціле житя духове є виділинами мозку. Поминаю, що таке тверджене є для кожного здорово думаючого чоловіка відражаюче та ординарне. Бо й чиж може чоловік бідше понижити себе, як тим, що свою гадку, котрою царює над світом, ставить на рівні з відражаючими виділинами нирок. Якби гадка й душа були лиш виділинами мозку, то жаден чоловік не міг би мати тої самої гадки, що другий, бо містота й будова мозків є у ріжних людях ріжні. Також не міг би чоловік у старости подумати о тім самім що в молодости, позаяк вік змінє масу мозкову. Вкінці було би тоді річю неможливою добувати з других людей гадки через слова і письмо, тим

менче впоїти в когось нові переконання через розправи, диспути і т. п.

Якби се було правдою, що гадка й душа є виділинами мозку, то можна би довільно через одвітне відживлюване фабрикувати людські думки. Як поступовий пахар через відповідну пашу впливає на скількість і якість молока у корови; як поступовий ратай через штучний нав'з плекає відповідні плоди землі, так через сам харч можна б виховати добрих політиків, поетів купців і т. д.!

4. Деякі не хотять поняти, як в чоловіці має бути йще душа, котрої ані видіти, ані в цілім тілі досмотрити ся не можна. Прецінь — говорять вони — є чимало звірят від чоловіка більших та сильніших. Яструб має бистрійший від чоловіка зір, собака ліпший нюх. Риба без трудности запускаєть ся в глибокі води, птах з легкістю вносить ся у воздушні простори; чоловік знова лиш штучними приладами на одно й друге відважити ся може, та й то раз у-раз карк собі крутить. Звірята можуть дуже добре жити без чоловіка, — чоловік без звірят обійти ся не може. Длячого отже в чоловіці має бути якась душа, котрої нема в найсильніших і найблагородніших звірятах?

Правдою є се, що говорять противники о здібностях і перевазі многих звірят. Так, чоловік є слабший. А однак те слабше під взглядом тіла єство царює над всіми звірятами. Звіря над звір'ятєм не вміло би так панувати. Видно отже, що є щось в чоловіці, що його виносить понад цілий світ. А тим є як раз його розум, його душа.

При помочи сього розуму, сеї душі може чоловік при меншій силі фізичній осягнути далеко більше, ніж звіря. Чоловік не має вправді сили льва, але беручи оруже до руки, може зі львом мірити ся й віднести над ним побіду. Не посідає скорости птаха, але своїм розумом зуміє поконати всякі труднощі, які ставлять йому гори й океани. Слух має не ліпший від звірячого, а прецінь учує розмову й музику віддалену о десятки миль, а навіть може й віків за помочию телеграфів, телефонів, фонографів і тим подібних винаходів. Чоловік, єство слабе тілом, так могуче є лише духом!

Є й такі, що говорять: Не вірю в душу, бо я її не видів.

А скільки є річий на світі, яких ми не бачимо, а котрі однак кождий розумний чоловік знає. Не видимо пр. воздуха, який нас окружає, не бачимо ріжних сил пр. вітру або електричності. А однак знаємо, що воздух окружає землю й є нам до життя потрібний. Ніхто не скаже, що не вірить, аби в дроті телеграфічнім була електричність, бо її не бачить. Кождий мусить признати, що чимало є річий, яких видіти не можна. Пізнаємо їх доперва по наслідках. Не бачимо вітру, але видимо тільки, як дерева від вітру

порушають ся, як цілі хмарн пороку в гору здіймають ся, як хмари пересувають ся і т. д. Не видимо електричності, але бачимо лиш, як трамвай від електричності посуваєть ся. Так само не бачимо душі, але видимо — і се кождому тверезому чоловікові повинно вистарчити — що чоловік говорить, т. є виражає свої гадки, робить винаходи, укладає величаві твори, до чого саме тіло не є здібне. З тих наслідків пізнаємо з цілковитою певністю, що чоловік має душу.

5. Інші знова запускають ся в давні часи й говорять, що через довгі віки цілком не було чоловіка на землі, а були вже рослини й звірята. Чоловік — горять вони — зовсім не є найважнішим сотворінєм і царем на землі. Земля була колись без чоловіка, і прийде знов час, коли всі люди повимирають, а світ буде істнувати по дівньому.

Але й се доказує річ впрост противну. Коли видимо, що в якійсь місцевості великий рух, роблять порядки, замітають вулиці, ставлять тріумфальні брами, прикрішують дома, питаємо: який достойник там прийде? Так само, коли земля від віків майла ся різноромітними рослинами та наповняла ся різнородними звірятами, коли з моря виступала земля й укладала ся в урожайні поля — розум нам мовить, що всі ті приготування мусіли мати якусь ціль. Так! усе те діяло ся, аби достойно прийняти пана над всіми сотворіннями: чоловіка. Земля приготувляла ся цілі віки, щоб стати гідним мешканєм ества розумного, — щоби людський дух мав над чим царювати й оказувати свої здібности.

Якби ми увійшли до якої фабрики, урядженої з великим накладом, а не знайшли у ній живої душі, то непременно сказали би ми: Се дурниця! фабрика без чоловіка, котрий би у ній працював та з неї тягнув хосен!

Якби ми увиділи величаву каменицю, уряджену з великим комфортом і замітили, що ніхто в ній не мешкає, опять сказали би ми: Се дурниця! На що ставити такий дім, коли з нього ніхто не хіснує.

Так також дурницею був би і цілий світ, так чудно й мудро уряджений, якби не мав хазяїна і пана. А тим господарем є людський дух.

II.

Є також докази незбиті на те, що в чоловіці крім зміслів находить ся іще первень зовсім відмінний від тіла, мозку та їх знарядів, а тим є душа.

1. Першим таким доказом є розсіяне або задума.

Скільки то ми разів пр. сидячи іще на шкільній лавці підчас наших студій гімназіяльних через якусь хвилину зовсім не знали, що викладає професор — найчастійше по

феріях святочних — але наші гадки линули гень-гень далеко до рідної стріхи та до родини. Голос професора порушав наші нерви слуху, вид катедри, таблиці, хреста та образів відбивався в наших очах, а однак ми о тім всім не думали, але зовсім о чім иншій. Є в тім наглядний доказ, що наша гадка є зовсім чимсь иншим, як змисли й мозок з нервами, бо може від змислів цілковито відорвати ся, є в тім доказ, що наша гадка є діланієм душі незмислової.

2. Другим подібним доказом є самосвідомість.

Цілий організм людський заєдно змінє ся. Тіло підлягає за життя хемічній переміні матерії. Як в машині чинний і працюючий спалює ся вуголь і зуживає ся вода, а части зужиті мусять бути заступлені новими, так і в живічій устрою зуживають ся різні складники тіла, немов спалюють ся, а части зужиті, видалені через легки, шкіру та нирки, мусять бути заступлені новими. І так в цілім людським тілі, навіть в твердих костях матерія безодпочинно змінєть ся. По яких десяти літах нема вже ані одної частинки тої самої, що буда давнійше. Мимо сего чоловік має свідомість, що є тою самою особою, кстрою був перед десяти літами. Від перших літ дитинства аж до глибокої старости чуєть ся чоловік завсїгди тим самим „я“, хоч його тіло, успосбленє та його погляди вже кілька разів змінили ся. Так подібно, чи чоловік думає, чи говорить, чи дивить ся, чи чує, чи тішить ся, чи сумує, чи працює він умом, чи руками, завсїгди чуєть ся він тим самим „я“. Коли отже мимо такої безнастанної переміни маємо свідомість і знаємо о тім, що є ми одним і тим самим чоловіком через ціле життя, то видно, що є в нас крім тіла іще щось иншого, є первень, котрий зовсім не підлягає переміні матерії, а тим є душа.

Як що матеріялісти сього не узнають, то не повинні чоловіка вважати одвічальним за його давнійші вчинки. В такім случаю не повинен судія карати проступника за його провини, котрі доперва по кількох літах зістали викриті; бо коли всі гадки й вчинки людські є лиш вислідом матерії, а матерія в чоловіці є вже зовсім инша ніж давнійше, то годі виконувати засуду. Бо тепер в тім чоловіці є зовсім инша матерія, ніж те, яка перед кількома літами допустила ся пр. підпалу, крадіжї або убійства. Але на таке обурюєть ся здоровий розум людський. Найліпший се доказ, що той здоровий розум каже в чоловіці узнавати щось висшого над матерією, а тим є душа невидима, нематеріяльна.

3. На послїдок сила духа над тілом.

Та сила показуєть ся найсамперед в силі уяви. Уяві приписують чимало наслідків навіть самі матеріялісти. Коли говоримо пр. о чудесних виздоровленнях записаних в Євангелію або взагалі в св. Письмі, або о таких, на котрі смо-

трить цілий світ в найновіших часах, як в Люрд, матеріялісти замічають, що все те було і є тільки ділом уяви. Не порушаємо тепер питання, чи таке пояснюване чудів є вистарчаюче. Але сам факт сили уяви над тілом є наглядним доказом істновання душі. Коли уява (сугестія) так може заволодіти над нервами, що під її впливом уступають хвороби, які видавалися невилічними, то видно, є вона зовсім чим іншим від устрою нервового й взагалі від матерії. Існує отже в чоловіці первень духовий, нематеріальний, себто душа.

Іще досадніший доказ на се маємо в незвичайній силі волі, яка найкраще обявляєть ся в героях науки, характеру та християнської совершенности. Учений, який проводить безсонні ночі при умовій праці, коли тіло домагаєть ся спочинку, — монахиня, котра погорджує щастем світа, щоби перевести своє жите на послугах хвороби й нужди, — український січовий стрілець, який на власнім коні їде доброохотно на сю страшну війну, їде неустрашимо на кровавий бій, бо каже: добути, або дома не бути! — мученик, що з усміхом їде на смерть, аби лиш не виперти ся переконання, — отсе найвимовніші докази істновання духа пунуючого над світом матеріальним.

Тому то й віра в безсмертну душу та страх перед вічністю є у цілого роду людського, а сю загальну згоду людського роду треба вважати загальною правдою, що її вже Сотворитель вложив в людську природу.

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву

християнсько-католицьку і схизматичько-православну.

НАУКА VI.

О первенстві Римського Папи і його непомильності.

„Се я з вами по всі дні до кінця світа“. (Мат. 28. 20.).

Дорогі християни-католики!

В попередній науці переконали ся ми, як то ложно учать православні схизматики о св. Петрі; хоч його в церковних піснях так православлять, як і ми, а то „каменем

і основою віри^{*)}); не хочуть вони однак так, як ми, також право-вірити, не хочуть сего узнати, що св. Петро в дійсности перед Спасителем вибраний на основу Церкви, на її видиму голову, на найвисшого видимого Пастиря.

Пересвідчилися ми там дальше, що правдиву науку о св. Петрі має лише наша католицька Церква, бо вона учить так, як заповідав нам сам Ісус Христос.

Та православні схизматики, не признаючи первенства, не признаючи верховної начальної власти св. Петрови, тим самим дальше перечать і первенству кожного Папи Римського.

Тому знов у нинішній науці розглянемо сю другу відмінну точку між католиками і схизматиками, а то науку о первенстві Папи Римського.

О св. Климентіє, Папо Римський, котрого віднайдені мощі з Криму в Рим перенесли наші св. славянські Апостоли Кирил і Методій, моли Всевишнього Бога о просвічене всіх християн світлом Божої правди!

I.

Православні схизматики головнo вчать: Головою Церкви є сам Христос; Він невидимо управляє Церквою, а видимо правлять нею собори Богом наставлених архиєпископів; отже найвисша власть в Церкві приналежить вселенським соборам, а не одному Папі Римському.^{**)}

Наша-ж католицька Церква вчить так: Як межі всіми Апостолами один св. Петро був перший що до гідности і що до власти, так і між усіма єпископами один лише наслідник св. Петра є перший що до гідности і що до власти в цілій Церкві.

Як з початку з волі і установи самого Спасителя Церквою управляли св. Апостоли в полученому і під начальним проводом св. Петра, котрого одного зробив Ісус Христос верховним Пастирем цілого свого стада так і по смерті Апостолів і св. Петра управляють Церквою єпископи в полученому, в єдності і під проводом наслідника св. Петра.

І як уже самі Апостоли в дуже важних справах для більшої поваги і розваги збирали ся разом на спільні наради, от як пр. на перший апостольський собор в Єрусалимі, і як там під проводом св. Петра при співділанню ласки Духа св. видавано рішення обов'язуючі для цілої Церкви, так само і пізнійше в дуже важних справах зізджали ся єпископи з цілого світа на так звані вселенські чи то всесвітні собори, на котрих під проводом наслідників св. Петра видавано правила і закони для цілої Церкви.

*) Гл.: стихіри литійні на празник св. Петра і Павла.

**) Гляди: Почаївський Листок з 1905, стор. 12.

Як бачимо отже, не самі лише вселенські собори, які не все легко можна скликати, і яких доси було що йно двайцять, управляють Христовою Церквою на землі, але головною і перед усім наслідники св. Петра разом з прочими єпископами, і то в той спосіб, що наслідник св. Петра править цілою Церквою, поодинокі єпископи правлять певними точно означеними областями, званими єпархіями або дієцезіями, і то в залежності від наслідника св. Петра, а зібрані на вселенські собори під проводом на лідника св. Петра видають закони для цілої Церкви.

Такий то є лід найвисшої управи в Христовій Церкві, установлений самим Господом Ісусом Христом і Його св. Апостолами нам переказаний.

Тому дуже дивно, що сего ладу православні схизматики не хотять узнати, та найвисшу власть приписують аж вселенським соборам, вони, що за 1000 років не встигли скликати ані одного вселенського собора.

Хтож отже в дійсности править схизматичко-православною Церквою?

В Росії править церквою цар і синод, котрим завідує світський урядник; схизм. церквою в Туреччині управляє царгородський патріарх; грецькою схизм. церквою править синод в Атенах, і т. д. І так, скільки по різних державах схизматичко-православних церков, стільки має схизм. - прав. церква голов. І деж тут один пастир і одно стадо? де і вселенські собори? де одноцільний заряд цілої церкви? Га, відбігли вони від начального Пастиря, від наслідника св. Петра, тож справедливо тепер блукають, як ті розсипані вівці.

II.

Але хтож то знов є тим начальним Пастирем Христового стада на землі, хто є тим наслідником св. Петра? Чи може, нехай не в гріх се буде сказано, російський цар? чи може царгородський патріарх, чи хто другий? Ніякому цареві не віддав Спаситель ключів свого царства, ані жадному другому Апостолови, лише одному св. Петрови. Тож і правним наслідником св. Петра є лише той єпископ, котрий по смерті св. Петра правно засів на його місце. А що св. Петро був около 25. літ єпископом Риму, що в Римі і з Риму правив цілою Церквою, що в Римі поніс, претерпів мученичу смерть, на власне бажане стрімголов до хреста прибитий, тому і начальна гідність і вся власть св. Петра перейшла правно лише на кожочасного римського єпископа, чи то, Папу Римського. Папа, слово грецьке, на нашу бесіду значить: отець. Отже наслідника св. Петра називаємо Папою, т. є, Отцем духовним цілої Христової Церкви на землі. Папу називаємо також:

святійшим Отцем. Не значить то однак, що кождий Папа є святим, лише, що його найвисший уряд є святий; так і Христос Господь назвав Симона-Петра: „Блажен єси Симоне, сину Йонин“. Уряд, згідно власть Папи означається ще звичайно словами: Петрова Столиця, Свята Столиця або Апостольська Столиця, а се знов від сего стільця, на котрий сїдав св. Петро при научуванню. Сей стілець єще днесь показують в Римі, в церкві св. Петра.

Що св. Петро був в Римі, о тім згадує він сам в своїм посланію, а про його мученичу смерть в Римі полишив нам писемну записку третій його наслідник, Папа Клементій Римський, котрий так пише: „Тут згинули замучені Петро і Павло з великим числом вибраних, полишаючи серед нас гарний примір“. В Римі знаходиться також гріб св. Петра, над котрим є вибудована величава церква; а перед самим гробом св. Петра горить безнастанно понад 100 ламп.

І римські єпископи дійсно виконували все найвисшу власть в Церкві від самого початку і все визнавано їх головою Церкви. І так, коли ще жив св. Апостол Іван, то коринтійські християни в однім спорі не до св. Івана удались, а до Римського єпископа, Климентія. Римські єпископи проводили все на вселенських соборах чи то лично, чи то терез своїх делегатів. Коли на халкедонському соборі відчитано лист Папи Льва Великого, всі зібрані єпископи і східні і західні закликали: „Петро промовив устами Льва; нехай буде виклятий, хто вірить інакше“. Так сказав і св. Августин; коли Папа осудив ложну науку Пелаягійнів, він сказав: „Рим проговорив, справу закінчив“. Сеж є воля Христа, щоби св. Петро мав аж до кінця світа наслідників. Тому то з бігом століть валили ся світські престולי, зникали держави і народи, пропадали всякі лжеучителі — одно Папство стоїть непохитне; і не буде до кінця світа такої пори, щоби в церкві не було Папи, єднаючого вколо себе все стадо Христове та стоячого на сторожі всього того, що заповідав нам Господь, на непохитній сторожі неомильної правди Божої.

III. *)

Бо Церква навчаючи вірних Божого слова ніколи не може помилитись, ніколи не може вірних в блуд впровадити. Таж не назармо сказав Ісус Христос, що буде з Церквою своєю по віки; не даром св. Павло називає Церкву „стовпом і утвердженем правди“. А сей непомильний

*) Гляди: О. Фр. Шпіраго, католицький нар. катехизм в перекладі о. Яр. Левицького ч. I. ст. 308. і д.

уряд учительський виконує Церква 1) на вселенських соборах, 2) через спільне рішення єпископів цілого світа, хоч не зібраних на собор, і 3) через Папу.

Вже Апостоли скликали перший вселенський собор до Єрусалиму 51. р і назвали свої рішення вироком самого Бога. Таксамо поступали і наслідники Апостолів. До важности однак ухвал соборів конечно, щоби Папа їх потвердив. Вселенські собори видіють остаточні рішення лише по довгих дослідах і зрілім намислі. Такі рішення вселенських соборів є непомильні.

Непомильна є також наука всіх єпископів з цілого світа разом з Папою Римським, коли вони про ту саму справу в однаковий спосіб навчають, бо неможливо, щоби ошибались всі єпископи, о яких говорить св. Кипріяні, що вони становлять Церкву, і над якими чує неустанно сам Спаситель.

Непомильно навчає і сам Папа Римський, але лише тоді, коли Папа оглошує яку правду віри яко голова і найвищий Учитель для цілої Церкви. Се слідує зі слів Ісуса Христа до св. Петра: „Ти єси Петро, і на тім камені збудую Церкву мою“, і з тих слів, котрими дав йому силу: „утверджувати братів своїх“. Не може тому помилятися той, котрий є каменем Церкви, не може ошибатися той, за котрого сам Ісус Христос молився, щоб ніколи не зменшала віра його, та щоб він ще і прочих братів у вірі утверджував.

Так — як св. Петро сам перед іншими Апостолами дістав від Ісуса Христа повноту вської влади в Церкві, то й учительські рішення його наслідників, Папів Римських, є непомильні, самі через себе, а не доперва через згоду інших єпископів. Бож самі вселенські собори називають Римського єпископа: „Отцем і утителем всіх християн“, бо і вся Церква дійсно спочиває на камені Петра.

Непомильності Папи не признають однак православні схизматики, та ще до того сміють ся з нас католиків, що ми нібито уважаємо Папу „безгрішним“. Не „безгрішним“ є Папа, бо кождий чоловік на світі є грішний, але лише „непогрішимий“ є Папа Римський. Та як то можливо, щоби Папа, один чоловік, був непомильний — може дехто з Вас поспитати. Ото, Папа, як чоловік, може ошибати ся, як кождий з нас, може навіть грішити, як і ми, в своїм щоденнім буденнім приватнім житю. Коли однак Папа, як намісник Христа, як наслідник св. Петра оголошує яке учительське рішення, тоді ділає на него св. Дух і не позволяє йому зблудити. Як в старім завіті ділав Господь Бог пророків учасниками своєї всевідучости через дар пророцтва, як Апостолів і других Божих угодників робив Бог учасниками своєї всемогучости через дар творення чудес, так робить Бог і Папу учасником своєї правдомовности, даючи йому дар

непомильности. Не всьо однак, що робить Папа, як голова Церкви, має ціху непомильности; не є пр. непомильні його розмови з вірними. А навіть розпорядження, які містять в собі науку для Церкви, не є в цілості непомильні. Непомильними є лише ті нечисленні слова, які очевидно і безпосередньо заключають рішене що до якоїсь правди віри або обичаїв, а всі інші слова, які служать до узасаднення і викінчення цілості якогось рішення не мають уже ціху непомильности. Учительські рішення Папи відносять ся лише до наук релігії і до добра душі.

І вже добігає 2000 літ, як Христовою Церквою правлять непомильно, як Петровою Лодкою кермують непохитно наслідники св. Петра, Пapi Римські. Доси було їх около 260. Над ними всіми чував Спаситель світа, так що ніякий блуд релігійний не вкрав ся до Церкви Христової.

Як то красно, коли коло вітця збираєть ся вся родина і спільні молитви ганосить до Отця небесного; якже то Бог благословить таку родину!

А як же то величаво і пречудно, коли около Святійшого Отця єднають ся в послуху і любови мільйони вірних дітей Церкви св., вся Божа родина; як коло свого видимого Пастиря гromаять ся всі вірні вівці стада Христового! А Святійший Отець, як той Мойсей з гори синайської, підносить свої руки до неба і просить, благає небесного Отця о прощенє, о помилуванє, о пощаду для народів християнських; або, по приміру св. Апостола Петра, підносить свої благальні очі до Спасителя, і молить благає, особливо в нинішніх лютих часах: „Господи, ратуй стадо своє, Господи втихомири шаліючу бурю, Господи спаси мільйони дітей Твоїх!“ І дійде до неба ся мольба Пастиря за мільйони овець. І будьмо певні, що ніяка адова сила по вік не одоліє Христового Стада. Амінь!

НАУКА VII.

О походженю св. Духа і о Непорочнім Зачатю Матери Божої.

„Сказав їм Ісус: Мир вам; як післав мене Отець, і я посилаю вас. І, се промовивши, дихнув на них і сказав: Прийміть Духа святого“.

(Іван XX. 21. 22).

„Промовила Марія: Величає душа моя Господа, і зрадував ся дух мій о Бозі Спасі моїм“.

(Лука I. 46, 47).

Дорогі християни-католики!

В попередних науках перейшли ми вже дві точки, в яких ріжнить ся наука Церкви схизматичько-православної

від науки Церкви християнсько католицької. Побачили ми там, що схизм. прав. Церква не має правдивої науки про св. Петра і про верховне начальство Папи Римського. А що ці дві точки відносять ся до урядження Христової Церкви, то бачимо, що схизм. прав. церква не є так уряджена, як то установив був її божественний Основатель Ісус Христос, що отже є вона справді тим небезпечним кораблем, на котрім нема що пускатись до краю вічності, бо то є корабель без начального Керманича.

Днесь знова побачимо, як то фалшиво учить схизм. прав. церква о походженю св. Духа і о непорочнім зачатю Пр. Діви Марії.

Царю небесний, Утішителю Духу Істини, прийди і всели ся в нас, і просвіти нас світлом Божої Правди.

О всенепорочна Діво Маріє і Мати Божа моли ся за нами.

I.

Схизматицько-празославна церква вчить, що св. Дух походить лише від Бога Отця, а не походить і від Божого Сина, бо сказав Ісус Христос так: „Дух правди, що від Отця походить, той буде свідчити про мене“; а й св. Отці на соборі опреділили так: „вірую в Духа св., котрий від Отця ісходить“.

На позір виходилоби, що правда по стороні православних схизматиків. Та ми пригляньмось докладнійше до св. Евангелія і до рішення царгородського собора. І так:

Сказав вправді Спаситель ці слова: „Як же прийде Утішитель, котрого я пішлю вам від Отця, Дух правди, що від Отця виходить, той засвідчить про мене“. Але не треба забувати і на ті слова, які вже перше сказав Ісус Христос, а то: „Я і Отець одно єсємо“ (Іван X. 30); не треба забувати і на ті слова, які сказав Спаситель до св. Ап. Филипа, коли сей просив Його: „Господи, покажи нам Отця, а доволі з нас“! Тоді то сказав виразно Ісус Христос Филипови: „Хиба не ймеш віри, що я в Отці, а Отець в мені — Як же ти кажеш: покажи нам Отця — хто видів мене, видів і Отця“ (Іван XIV. 910)

Що ж значать ті слова? Не що инше, лише те, що коли Отець і Син одно, то св. Дух, виходячи від Отця, рівночасно виходить і від Сина. Тим більше мусимо так вірити, що сам Ісус Христос се виразно зазначає. І так, раз, як ми вже чули, говорить Спаситель, що св. Духа Він сам пішле від Отця, а другий раз, що св. Духа пішле Отець в ім'я Його. Ось ті слова: „Утішитель-же, Дух святий, котрого пішле Отець в ім'я моє, той научить вас усього“ (Іван XIV. 26); „Той мене просла-

вить: бо з мого прийме і звістить вам. Всьо, що має Отець, моє; тому я сказав, що з мого прийме, і звістить вам" (Іван XVI. 14 15).

Чи ж не наглядно учить нас сам Ісус Христос, що св. Дух виходить рівночасно як від Отця, так і від Сина?

Та є в св. Євангелію ще наглядніші слова про походженє св. Духа і від Бога Сина. Пригадайте собі, дорогі, як то Ісус Христос по своїм воскресеню явив ся Апостолам при замкнених дверях і сказав їм; „мир вам“; далше так там читаємо: „І се промовивши (Ісус) дихнув, і сказав їм: Прийміть Духа святого. Кому відпустите гріхи, відпустять ся їм, а кому задержите, задержать ся“ (Іван XX. 22 23.).

Хто ж тут дихнув, або вдунув? Ісус Христос, Син Божий! Кого вдунув на Апостолів? Святого Духа! Чи ж отсе не виходить св. Дух і від Бога Сина? А вже ж, що виходить, бож силою того св. Духа, котрого тепер як раз Син Божий дав Апостолам Апостоли дістали власть, людям гріхи відпускати або задержувати. Чи ж не ясна наука св. Євангеліч про походженє св. Духа також і від Божого Сина? А вже ж, що ясна! І всі христіяни доброї волі мусять ту науку св. Євангелія і католицької Церкви за правду узнати, бо се наука, подана нам самим Спасителем, се наука св. Апостолів і Євангелістів.

Так само вірили і св. Отці, на котрих несправедливо покликують ся схизм.-православна Церква Коли ж св. Отці в в нікейсько-царгородськїм символі віри помістили лише слова: „і в Духа святого, від Отца ісходящого“, то виписали се так тому, бо як уже знаємо з попередчих наук, грецько-царгородський єпископ Македоній почав ложно учить, що св. Дух не походить від Отця, а є лише сотворінем Божого Сина. Отже тому, щ. Македоній виступив лише проти походження св. Духа від Отця, то й св. Отці се головнo з натиском зазначили в символі віри, цілком не думаючи тим перечити походженю св. Духа і від Божого Сина, бож вони знали добре науку св. Євангелія.

Так отже бачимо, що правдива наука про походженє св. Духа є лише в Церкві христіянсько католицькій, а схизматицько-православна Церква, хоч має те саме св. Євангеліє, не хоче сеї очевидної правди віри узнати, отже і в тій точці не має вона правов'ря.

II.

Подібно є в них і з вірою в непорочне Зачате Прч. Діви Марії. Учать православні схизматики, що Пресвята Богородиця не є непорочно зачатя, що се є думка католиків, що Мати Божя почала ся без гріха первородного.

Погляньмо однак, М. Д., до св. письма, до науки св. Отців східної і західної Церкви, а пересвідчимо ся, де правда.

Вже в старім завіті пророк висказує ся про Преч. Діву Марію так: „Вся красна єси, ближняя моя, і порока (гріхової змази) нема в Тобі“ (Піснь пісний 4. 7.)

Тай Архангел Гавриїл при благовіщенню так пречудно привитав Преч. Діву Марію: „Радуй ся благодатная, Господь з Тобою“; значить, що Преч. Діва Марія була вся наповнена Божими ласками, так що Господь був з нею. Колиби однак Пресвята Богородиця мала на собі гріх первородний, чи міг би Архангел такими словами її поздоровити?

О непорочнім зачатю Божої Матери учать і св. Отці східні і західні. І так св. Діонізій говорить: „Лякаємо ся сказати, щоби Мати Господа була дочкою діавола (то є гріха), Цариця Ангелів слугою проклятого; лякаємо ся назвати нечистою тую, котра вийшла з уст Божих“. А св. Іван Золотоустий каже: „Великим чудом є Преч. Діва Марія: Хтож святійший над Пречисту? Ні пророки, ні апостоли, ні мученики, ні патріярхи, ні серафими, ні херувими“. Св. Августин знов так говорить: „Коли єсть бесіда о грісі первороднім, не хочу ані згадувати про Преч. Діву Марію. Нема сумніву, що Мати Господа нашого зістала виключена від змази первородої, бож її Син не може мати з гріхом нічого спільного; ані слушність, ані справеливість не дозволяє припускати, щоби се вибране начине мало участь в грісі первороднім. Марія ділить з нами природу, але не ділить вини“. О Маріє — кличе св. Ефрем — Ти була чистою і непорочною; перше святою, ніж зачатою, перше благословенною, ніж уродженою“. А св. Іван Дамаскин взиває: „Радуй ся, Ти одна Матерію Божою, небесним, земним і підземним окрасо! Ти яснійша від усякого проміння, Ти чистійша від усякої чистоти“.

Чиж не наглядно учать св. Отці про непорочне зачатє Преч. Діви Марії?

І дійсно! Чиж міг Господь Бог на се дозволити, щоби Мати Його любленого Сина оставала хоч на хвилину в неволі гріха первородного? Неможливо! Тому Господь Бог вже в першій хвилі зачатя Преч. Діви Марії примінив для неї наперед овочі своєї смерти, своєї Жертви, увільняючи і охороняючи першу Діву Марію цілковито від гріха первородного. Мати Божа, як і всі люди, потребувала спасеня через Божого Сина, і Вона дійсно зістала через Божого

Сина спасена від гріха первородного, зістала відкуплена, але вже наперед, упереджаючо, вже в першій хвилі свого зачатя.

Тому то й сама Преч. Діва Марія співала перед своєю тетою Єлисаветою: „Величає душа моя Господа, і возрадував ся дух мій о Бозі Спасі моїм“.

Тож і наша греко-католицька Церква від давних часів величає Пречисту Діву Марію в церковних піснях „непорочною“, „пренепорочною“, „всенепорочною“, „без гріха зачатою“.

Приміром: „Достойно єсть яко воістину блажити Тя Богородицю, всеблаженну і пренепорочну Матер Бога нашого“ і т. д. Або в сідальни співаєм: „Яко всенепорочная невіста Творця“; або на вечірні: „Єдина єси от віка непорочна“. А й в старій церковній пісні, яку залюбки співають наші Лемки, читаємо:

„Ти в грісі первороднім
єси не зачата —
В небо з тілом і душею
чрез Ангела взята“.

Вкінці від найдавніших часів святкує наша Церква празник в честь „Зачатя св. Анни“, як св. Анна зачала в своїм лоні Пречисту Діву Марію, котру ми в той празник пречудними похвальними піснями величаємо.

Тому і Папа Римський, Пій IX., видячи, що ціла велика християнсько-каголицька Родина величає Преч. Діву Марію яко неіорочно зачату, видав догматичний декрет, в котрім пише: „Опреділяєм, що наука, котра удержує, що Преблагословенна Діва Марія була від першої хвилі свого зачатя за особливою ласкою і привилеем Всемогучого Бога з огляду на заслуги Ісуса Христа, Спасителя роду людського від всякого порока первородної вини захована вільною, що отже та наука є від Бога обявлена, і тому має ся вірними кріпко і постійно вірувати“.

Отже не католики видумали віру в Непорочне Зачате Пресв. Богородиці, але сю віру сам Бог обявив через старозавітного пророка, через Архангела Гавриїла, устами самої Діви Марії, наукою св. Отців і всеї християнсько-католицької Церкви, вкінці через догматичне її оголошене найвищим і неомильним Учителем Церкви, наслідником св. Петра, Папою Римським.

І схизматичько православна Церква так само величає Пр. Богородицю, так само православить її як і ми, однак не хоче вірою ствердити сего, що своїми устами говорить

і співає, не хоче на рівні з нами правовірити в Непорочне Зачатє Матери Божої

О Боже Добротливий, наверни, благаємо тя усердно, і весь православний Восток на лоно християнсько-католицького правовіря! Амінь!

Осип Сліпий.

Рудольф Айкен і его погляд на християнство.*)

(З нагоди ювілею.)

(Кінець.)

IV.

Через многі віки і покоління переходило християнство однак через зручне приміненє до обставин і духа часу — воно все заховувало свою не икальність і свій маєстат. Навче той замок на гранітній скалі, що не боїть ся ні вихрів ні бур — так сильно стояло християнство на своїх непоколебимих основах. Та часи змінили ся — каже Айкен! Цілий порядок християнства підтягнуто ревізії. Критичний ум людський значно зріс. Він ставить днесь такі питання, які нікому передше і на думку не приходили. Де перше панувала гармонійна згода — там тепер відкриває ум головно самі суперечности — а те що уходило кол сь за вдоволяючу відповідь — стало новим питанням. Те що передала традиція не хоче він приймати без дискусії. Новочасний дух критиканства випер християнство з его домінуючого становища та примусив ставити опір его закидам.

І щож за закиди видвигнуто проти Христової науки?

1. І так найперше повстав запит про становище Церкви. Вона прийняла роль посередництва між Богом а душею і стала домагатись собі божої почести. Чиж своїми церемоніями, девоціями і таким иншим, кажуть противники, не стеснула Церква релігійного життя та стала тому грожити ему великою небезпекою? Вправді її приклонники стануть сейчас покликуватись на її божу установу — але проте нині можна вже сумнівати ся! Слова, на які вони покликають ся, здаєть ся таки, що се церковна інтерполяція.

2. Рівнож в иншій історичній освітленю являєть ся днесь центральна догма воплочення Сина Божого. Історичні дослідди доказують, що вона також підлягла еволюції. При

її повстанню ділали сильно особливіші обставини і тогочасні потреби. Під нинішню хвилю — вони не дадуться полагати з новим способом думання. „Наука, що Бог в якійсь особливішій хвилі в історії прибирає людську природу, що одна особа є zarazом правдивим Богом і правдивим чоловіком, містить такі поняття, проти яких бунтується і мусить бунтуватися не лиш стисло наукове думане модерного чоловіка, але й релігійне пересвідчене. Наше поняття о божестві є далеко глибоке і ширше, а в чоловіці за много ми видимо услівности, ограничення і залежности, щоби могло знести таку безпосередню злуку двох еств“. А немислиме воно тому, що заховати рівновагу в таким дуалізмі зосім виключене. Бо тоді будьто Бог перемінив би природу людську, так що з неї осталаби ся лиш тінь, будьто знова чоловік нарушив би природу правдивого Бога.

Непонятним а зглядно дивним є і то, що треба було для Бога аж хрестної смерті Сина Божого, щоби дати ся переблагати за нанесену обиду. Таке поняття тхне аж надто мітольогічною приправою! А вжеж зовсім не відповідає модерному духови часу — посередничний уряд Христа. Нинішнє людство шукає безпосередного зближення до Бога, а в посередництві бачить єще більше віддалення чим зближення. Що знова відносить ся до самої особи Христа, то нема сумніву — що ми на неї дивили ся через окуляри пізніших віків, які дійсний образ прикрасили ріжними орнаментами. Воно правда, що постать Христа велика, але вона лежить все таки в людській області.

3. Дальший закид слідує проти християнської етики. Коротко кажучи, вона хорує на розніжнене, лагідність і опортунізм. За мало в неї гарту і енергії, щоб опертись злу і звести з ним рішаючий бій. В кожній кризі вона ратується компромісом. Християнська мораль обильна в діла милосердя, але заведене належної справедливости в людським пожитю — се твір новочасу. Чиж на многі бруталности і насильства не дивило ся нераз християнство поблажливим оком?

4. Подібно як поняття воплочення стоїть і наука про відкуплене в вражаючій дисгармонії до переконань нинішнього часу. З кінцем старинного віку людськість чула ся дуже умученою і висиленою, тому ідея відкуплення зовсім підходила під її смак. Чоловік вірить днесь в поступ а дотеперішні здобутки техніки, медицини, адміністрації і т. д. піддержують его кріпко в тім переконанню. Він прецінь вже в многім поконав м гучу природу, через те і віра в поміч Божу — стала єму гейби злишною.

5. До подібного висновку приходять нині чоловік через застанову над природою. Християнство віддало примат духови і підчинило его волі цю природу. Теперішній стан показує вовсім відворотне явище. Природа добила ся са-

мостійности. Своєї автономії вона ніколи не зрікала ся і не дозволяла на порушене своїх прав. Тому чудо в християнським значіню того слова — не даєть ся погодити з її законами.

6. Свою безмежну власть простягнула природа і над самим чоловіком і він чуєть ся під її покровом вдово-леним.

Своїми пестощами і ласощами вона надто прикувалв людство, щоби воно могло еще поза нею шукати иншого світа. Чоловік зрік ся мрій в позагробове житє.

То в головних нарисах білянс великої кампанії проти християнства. При помочи всіх тих атутів атак на него удав ся. Християнство захитало ся, хоч до тепер здавав ся всякий напір даремний. „Така гадка ворогів — каже Айкен; — може тріюмфують вони за скоро, може й зовсім неслухно. Але і неупереджений обсерватор мусить признати, що християнство позбавлене давних становищ і що воно перейшло в дефензиву“.

V.

Вже сама характеристика християнства яку подав Айкен, вказує сейчас, що він поминув найвизначнійшу ціху християнської науки — а се факт, що вона ціла оперта на надприродних чинниках. Се зробив Айкен зовсім свідомо, бо як сейчас побачим, надприродний елемент він хоче зовсім усунути. Тут як раз показує ся також і те, що закиди, які видвигнено проти християнства вивели і Айкена самого з рівноваги. На ґрунті Христової віри він почув ся непевним. Тому він задумав перевести реформу християнства, і то в сей спосіб, що християнство мусить зречи ся з деяких своїх правд в користь модерної філософії, щоби заховати той вплив і те становище, яке мало по всі часи. Як однак представляє собі Айкен той, зреформований християнізм, того близше він не з'ясував. На всякий случай цілий надприродний елемент, віра в Пресв. Тройцю, Тайни, чуда, божество Христа, і т. д. не мали би там місця. Ставлячи таке домаганє Айкен за одним начерком пера знищив цілу будвлю, котрою перед хвилиною він сам еще так дуже одушевляв ся. З християнства позістають в таким разі лиш руїни — останки давного храму, які задержують еще стару почесну назву. Те жаданє зреформованя ставить Айкен передовсім до католицизму, який не подобає ся ему також ізза незмінности і заскорузлости своїх догм, і ізза лиш поверховної злуки аристотелівської філософії і римської організації та пересякнення цілого релігійного житя церковщиною. Але і протестантизм не найшов в него ласки — старий через свій погляд на авторитет біблії і деяких католицьких догм, новий через свої симпатії до пантеїстичного світогляду. Тому дякує він чемнень-

ко за дотеперішні услуги цілому християнству — а на будуче він мріє про нове. Але чи слушно відправляє так Айкен старе християнство — чи воно справді, як той старий слуга, неспосібне вже до праці?

Одною з таких правд, що вже перестаріла для нинішнього віку на думку Айкена є божество Христа. Він стоїть тут зовсім під впливом ліберальної протестантської біблійної критики і як послухний ученик переповідає докази і закиди своїх учителів. Щоби зрозуміти, яка зв'язь існує між обома природами в Христі — божою і людською, Айкен не дивиться на це, як розуміли її християнські вчені і що каже св. Письмо. Богочоловічий характер Христа і його уряд посередництва, противляться зовсім поняттю нинішнього чоловіка.

Що бажано модерного чоловіка безпосередньо зблизитись до Бога — каже Айкен, оправдане, свідчить факт, що до сього самого стреміли і визначні святі католицької Церкви, як пр. Августин і Франц з Ассізі. Та хто ближше знає тих велитнів духа, той сейчас скаже, що посередник Христос був для них рівночасно самим Богом і виповняв зміст цілого їх життя. Сам закид опирається на непорозумінню католицької догми. Коли через сполуку божої і людської натури став Христос посередником, то не значить це, начеби Христос був якимсь середнім єством, зложеним з Бога і чоловіка — лиш що обі природи людська і божя — обняті одною особовістю другої особи божої в Пресв. Трійці. Посередником отже не є якесь третє єство, лиш Бог. Тому трудність, начеби це було проти духа, стремління і бажань модерного людства зовсім упадає.

Рівночасно з сим инакше треба дивитись на проблем терпіння і задоситьучинення. Через свої добровільні страсти і смерть хресту дав Христос найповнішу сатисфакцію Богови. Однак це не треба розуміти так, як виходило би з Айкенового розумовання, начеби розгніваний Бог потребував переблагання. Тоді радше відкуплення було би більше konieczним для самого Бога, як для чоловіка. Через терпіння і жертву Христа став чоловік в правнім відношенню до Божества. Бог є не лиш любов, але і справедливість. З поняття строгої справедливості випливає поняття відкуплення.

Ті хибні поняття, які підсунув Айкен християнству, походять всі як раз з неправдивого розуміння воплощення. Сполука обох природ, як признав сам Айкен — це центральна догма в Христовій науці, задля сього всяка неточність в її розумінню містить ся при кожній нагоді. Сполука Божества і чоловіцтва це природний конгломерат ані злите. Тому не можна представляти собі його як переображене чоловіка в Бога або Бога в чоловіка, так як то здає ся Айкенови.

IV. вселенський собор в Халькедоні (451) поставив ту жвєстію зовсім ясно, о скільки при містерії можна се досяг-

нути. Дві природи злучені в Христї — не змішані ані не переіменені, ні знова розділені ані розлучені. Дві природи не порушені з'єдинені в одній особі. Від того часу всі поважніші христологічні спори втихли раз на все в церковній історії. Самого образу Христа ніколи церква не порушувала а тільки представляла его так, яким зобразили нам Євангелісти. А про їх достовірність навіть ліберал на критика протестанська годить ся в дуже багатьох з католицькою традицією.

Потреби самого відкуплення як такого Айкен не перечить. Суть его бачить він в пізнанню недостаточности людських сил і тому конечній потребі пом'янути висшої сили, яка піднесла би чоловіка понад рівень часової переминаючости. „Ми добачуєм тепер — признає отверто Айкен — щораз більше пусті фрази про людську величність і гідність — чим то в минулих часах так еще захоплювали ся. Ми починаєм доглядати ся в чоловіці більше маліччю чим величчю“. Айкен звужив тут християнську науку, яка учить, що ізза моральної провини роду людського конечна була пом'янути руки Божої, щоби чоловік увільнив ся від неї і від терпіння, її наслідку та відзискав давнє становище. Всеж таки і его погляд стїть в рідкім прогивенстві до стремління модерного чоловіка, що радше бажає висвободження від Бога та обов'язків зглядом Него, як Его помочи в своїй немочі.

З тим поглядом Айкена на відкуплення лучить ся і его погляд на церковну організацію. Її потребу в релігійнім життю признає він як конечну, бо то одинокий середник, щоби одиницю відірвати від буденної байдужности і отупіння і піддержувати її в переконанню. Спільне ділане на релігійнім полі є більш потрібне як де инде, бо „вага задачі і слабосильність чоловіка“ дасть ся як найпекучіше відчувати. Зовнішній світ дуже сильний, щоби чоловік міг одинцем ему оперти ся.

В его пониманню був би отже се гурт людей, що держать певну суму тих самих правд релігійних та заступаєсь за їх вартість в життю.

З другого боку — каже Айкен — приносить церковна організація і поважні небезпеки. Виплодом церковщини є пр. не оминаєма майже покуса, поставити на першій місци церкву а релігію зробити лиш середником в її могучести. Тоді то усе тимчасове, ограничене — чисто людське бере верх над самою релігією і то в її нутрі — та в наслідку викликає тільки невдоволене і похід не то проти самої церкви а також і проти релігії як такої.

З тим лихом лучить ся і те, що коли релігійне життя починає прибирати конкретний вид через церковну злуку — висувають ся певні чинники і особистости на період і загарбують для себе почеси, які виключно належать ся лиш Богу.

Що остаточно така небезпека справді може заходити, на то треба згодити ся з Айкеном. А заходить обави переваги чисто людських інтересів над релігією передовсім там, де релігія сама має в собі замало або й зовсім ні, надприродної, живучої сили. Однак церковний устрій не мусить все стояти в противенстві до релігії і бути тільки в плоченом часового і чисто людського самолюбя. Про се свідчить факт, якого однак Айкен не взяв під увагу, що певну церковну форму для плесання релігійного життя назначив сам Бог.

Та є також точка, де сходиться Айкен цілковито з наукою Христа. Віддане примату духови над бездушною матерією, се основна правда, на якій опирається християнство. Духове життя — се одинокі правдиве життя — *vita, quae sola vita nominanda est* — як сказав Цицерон. Воно домагається ся самостійности, бо воно творить особний світ, що стоїть понад всяку зміну часу і простору. Воно доперва є в силі взнести ся до вишин життя Божого. Підчеркуючи сей факт безсумнівного верховодства духа, стремління до одухотворення людського життя — Айкен лиш потвердив засадничу правду християнської науки, що тягне ся непроривною ниткою в мандрівці віків. Бо на переконання, що існує особне царство духа і друге життя опирається ця ціла християнство, *Christiani non sumus nisi propter futurum saeculum* — каже св. Августин.

Другим таким моментом — є особовість Бога. Ту правду боронить Айкен немечш завзято проти пантеїзму, як першу проти матеріалізму. Боже життя — не є безособовим процесом, але естивним бугем, що з повною самостійністю і самовідомістю стоїть супроти зміслового світа. Вправді Айкен застерігається дуже проти антропоморфічного поняття особи Бога в християнстві, але те застереження зовсім злишне, бо якраз теологи найпильніше усувають усе людське-несовершенне з поняття Бога.

Авжеж найсмільше бере Айкен в оборону християнську мораль перед закидом розніжнення і завеликої поблажливості супроти малого. Він признає, що ніжність і лагідність самі про себе не вистарчають в життю — але за те вони необхідно доповняють строгу справедливість. Ратиск в християнській морали спочиває на любови і то зовсім справедливо. Наше життя стало би для нас майже бездушне, прикре і незносиме, а оминеніє конфліктів в ній майже немислиме, коли би від строгої справедливості не було відклику до любови. Так любов і лиш любов ближнього є в силі викоринити всяке неоправдане самолюбство та випоажити чоловіка в справді дну гуманність. Зовсім слушно підносить Айкен і те, що християнство ніколи не величало слабосильности і малечі — як таких, а лиш вказувало на се, що навіть мале і незначне може посідати внутрішню величину і силу. З

тої причини вимагає християнська наука милосердя і згляду для слабосильного.

Легко тепер можна догати ся, яку відповідь дав Айкен на поставлене питанє, чи можем еще бути християнами? „Наша відповідь є, що ми ними не тільки можем, але мусим бути. Та се тільки тоді, коли християнство буде узнане як всесвітньо-історичний рух серед свого дальшого розвою, коли отрясе ся з церковної заскорузлости і стане на ширшій основі“. Айкен о стільки обороняв християнство, о скільки воно помагає йому опрокинути матеріялістичний світогляд і виказати недостаточність туземної культури. Що до інших правд, він мріє про їх реформу. Однак з того згляду довело ся ему стрінати з острою критикою не тільки католицьких, але і протестантських теологів.

Для нас далеко важнішим є признанє, що причина нинішнього невірства належить властиво так дуже в трудностях християнських догм, як радше і то передовсім в склонности модерного чоловіка до матеріяльної культури і до обмеження на туземне бутє. До того можна долучити еще ту обставину, що днесь кожний уважає себе за компетентного видавати суди про релігійні питання, (подібно як про політику і стратегію) хоч релігійні квестії належать до найтрудніших і найделікатніших взагалі та вимагають дуже високої ерудиції.

Збираючи усе разом про відношенє Айкена до релігії, можна те саме примінити до него, що хтось там сказав був про Джемса: Йому довело ся на стільки основно вдуматись в релігійні переживаня, щоби вочи їх проаналізувати — однак самому досвідчити тих релігійних переживань, йому не пощастило ся. Огверто можем сказати що Айкен супроти релігійного житя — стоїть як зимний обсерватор, що обмежуєть ся тільки до нотовань вражінь і їх аналізи. Християнська релігія се жива релігія, що опановує чоловіка — ціле його єство. То не сума тільки наукових тез, які можна вивчити ся на память і на тім вже станути. Щоби християнська релігія могла вилити на чоловіка свій животворний вплив — мусить чоловік добровільно їй підчинити — і то так розум, якому апольогетика подає узасаднене віри і її раціональність, як рівнож і волю, яка має переводити пізнані правди в житє. Так далеко сягнути в релігійнім житю Айкенови — як він і сам признає ся — не судило ся.

Як там однак ще хто не поставить ся супроти творчости Айкена і його світогляду — всеж таки кожний вже днесь ему признає, що він, як мало хто другий, глибоко вдумав ся в невідрадну ситуацію сучасної культури — в її замішанє, непевність і внутрішню пустку. Він станув до бо-

ротьби з всякою брутальністю і простацтвом — тому він натура аристократична в найкрасшім того слова значіння. Чи однак дорога, яку він вибрав до виходу — провадить до ціли — тут як вже сказано зачинаєть ся спір...

Ісповідник католицької віри і мученик за українську справу

о. Дмитро Яремко

Др. св. Богослова, Віцеректор гр. кат. дух. Семинарії, Совітник і Референт Митрополичої Консисторії, член редакції „Ниви“, діяльний член Виділів українських Товариств у Львові і прч. прч.

Помер дня 3. жовтня н. ст. 1916 по короткій недугі у Вороніжи в російській неволі.

Покійного о. Дмитра вивезли російські влади зі Львова враз з іншими нашими людьми перед своїм в дворотом з Галичини в р. 1915. Підозрілий о шпіонажу попав в тюрму, в котрій висидів повних п'ять місяців в товаристві найгірших злочинців. Коли не могли йому доказати жадної вини, випустили врешті на волю. З в'язниці вийшов з підорваним здоров'ям, без сотика в кишені, в крайній нужді. Тіло його вкривали брудні лахмани... Казали йому поселитись в Вороніжи. До здоров'я вже не міг прийти серед своїх обставин. Хорував десять днів, помер на параліж кишок і серця, в 38. році життя.

В Покійнику утратила наша суспільність визначного свого члена. О. Яремко скінчив середні школи у Львові. Хоч ходив до гімназії Франца Йосифа, був через ціле життя найпримірнішим Українцем. По maturі записався на богословський факультет і брав визначну участь в звітній сесії академиків; висвятившись в безженстві поїхав на дальші студії до Інсбрука і Відня і зложив тут докторат богослов'я. Як доктор зістав префектом а відтак віцеректором дух. семинарії. Був совітником і референтом Митрополичої Консисторії. Від самого початку свого побуту у Львові, брав як найживішу участь в життю церковнім і народнім. Нале-

жав стало до виділу Товариства св. Павла і був діяльним його членом. Як член редакції „Ниви“ писав до неї статі полемічні і наукові. В р. 1907 був через один рік редактором „Низи“. Брав участь в місіях (їздив раз на місію до Німеччини), давав реколекції, помагав радо в сповіди, хто тільки його до цього запрошив, ходив часто з відправою до каплиць на львівських передмістях. Належав до найдіяльніших і найвпливовіших членів Консисторії. Вложив багато праці в паломництво до Відня на Евхаристійний конгрес. Не менш живу і діяльну участь брав в життю народнім. Був членом майже всіх українських товариств. Був референтом на конгресі „Просвіти“. Працював коти захоронюк. Інтересував ся шкільними справами (як член „Шк. Сюзя“) і політичними (як член „Шир. Н. Комітету“). Як товариш був просто неоцінений. Його кімната була місцем частих сходів мало не всіх, що його знали. Умів кожному поради́ти і кожного підбадьорити. Відзначав ся проворністю, бистрим умом і розвагою.

В наслідок сих прикмет тішив ся загальною пошаною і щирою любовю у своїх товаришів і всіх, що близше його знали. Оцінили гаразд прикмети духа Покійника також його духовні вла́сти, бо два рази був він поважним кандидатом на єпископа. В наслідок своєї щирої любови до народу і католицької церкви, був рішучим противником русофільства. В наших спорах домашно церковних держав зає́ди́ сторону розважну й виро́умілу, а всякий фанатизм картав безпошадно.

Перша вістка про смерть о. Яремка прийшла ще перед кількома тижнями, та ніхто не хотів в неї вірити, знаючи Покійника як людину здорову й відпорну на всякі недуги. Потверджене однак сумної вісти не дало на себе довго ждати. Митрополит і ректор о. Боцян ствердили, що справді не стало між живими дорогого о. Дмитра. Впав жертвою війни, як правдивий ісповідник католицької церкви і мученик за народну українську справу.

* * *

Дня 14. грудня уїздив Ректорат гр. кат. дух. Семинарії враз з редакцією „Низи“ поминальне Богослуженє за душу бл. п. о. Дмитра. Богослуженє було заповіджене подвійними плякагами (від Ректорату і „Ниви“). Явились в церкві витомці і кількох священників. Службу Божу відправили Впр. о. офіціал А. Білецький враз з впр. оо. Паньківським і Лициняком. До панахиди стануло кільканайцятьох священників. Проповідь виголосив Впр. о. Лев Куницький.

Бібліографія.

О. Франц Шпіраго: Католицкий народний катехизм. За дозволом автора переклав і до нашого обряду примінив **о. Ярослав Левицький: Трета часть: Наука про средства ласки** Жовква, печатня ОО. Василян 1914, ст. 319+XXIV.

Розпочатий ще перед ворожою інвазією друк отсей третьої часті катехизму о. Шпіраго, міг бути докінчений щойно сего року. Так маємо вже в перекладі цілий славний катехизм о. Шпіраго. — В третій часті говорить ся про жертву св. Літургії, про св. Тайни, про церковні благословення і освячення, про молитву взагалі, про найважливіші молитви, про найважливіші богослуження, про релігійні товариства, братства і товариства. Велика дяка належить ся за видане отсего класичного катехизму в українськім перекладі ОО. Василянам. Пожадане було би ще видане „Примірів“ того самого автора, як доповнене до єго катехизму.

Teofil Merunowicz: Wynik samorządu w Galicyi. Lwów, 1916. Nakładem Gubrynowicza i Syna. Cena 2'40 K.

Минуло 50 літ, як законами з 12. цвітня і 20. вересня 1866 р. змінено ординацію краю з 1861 р. після домагання верховодячих кругів в Галичині, чим положено основи до теперішньої галицької автономії, якої дальшим розвитком є цілковите відокремлене Галичини, заповіджене цісарським письмом з дня 5. листопада 1916 р. Справа ся є днесь актуальною, і тому автор, довголітний секретар львівської Ради повітової та посол до сойму і парламенту, що сам був *paris operis huius*, та брав участь в галицькій автономній роботі, бажаючи доказати фактичним матеріалом, що поширене автономії причинить ся до культурного і економічного піднесення і розвитку краю, перераховує польські добутки за 50-літє автономії Галичини, відмічує дороги і заходи, якими їх досягнуто, а в кінець бажає дати поуку грядучим польським поколінням, „для яких історія галицької автономії в деяких напрямках буде взором, а в деїм і пересторогою“.

Про заходи для здобуття теперішньої автономії висловлюєсь автор ось так: „Пятьдесять і кілька літ конституційної ери в Австрії се неперерване пасмо торгів, компромісів і борб галицької репрезентації польської о здобуте народної автономії, яка мала багато ворогів поза Галичиною і в самім краю“.

В початках найсильнішим ворогом автономії були маси сільського населення українського і польського, яке уважало автономію „панським підступом“, придуманим на се, щоби скріпити верховладу панів в краю, а опісля наново привернути панщину“. Селянство тямало, що скасо-

ване паньщини коштувало 485 мільонів К. з яких виплачено властителям домініїв 158 мільонів К. за знесені підданычі повинности і за ґрунтові служебности, а 327 мільонів пішло на оплату процентів, коштів адміністрації фондом індемнізаційним та на комісії і процеси.

Українці засадничо і консеквентно поборювали галицьку автономію як в краю так і в віденському парламенті, як автономію „польську“. Кілько разів Німці центральісти хотіли прозалити які автономічні жаданя і заходи Поляків, все радо помагали їм українські політики. Рівнож і жиди з початку були проти автономії, але Коло польське стало одною з найсильнійших партій в парламенті, зачалась „асиміляція“ жидів, а їх провідники засіли в „Колі польським“.

Опісля зображує автор стан і відносини в Галичині в самих початках автономної ери, а опісля вичислює добутки польські на царинах: просвітній, політичний і економічний.

Поучаючим є відділ, в яким автор зображує розвій автономних інституцій і властей та заходи для обмеження прав найнижшої автономної одиниці-громади в хосен Рад повітових та Виділу краєвого.

Про автономну діяльність на церковнім поли автор не мав що сказати, за те широко обговорює заходи Ради Шкільної краєвої і сойму в області шкільній.

Найперше зображує стан шкіл перед ерою автономною, а опісля порівнює его зі станом в р. 1914. Перед добутем автономії був німецький язык викладовим у всіх галицьких школах „Мимо пристрастної опозиції Українців проти усуненя німецького викладу в народних і середних школах сойм ухвалив новий закон про викладову мову, який дістав цісарську санкцію. Перший крок до ународовлення школи був зроблений“. Опісля подбано о відповідний догляд над школами, себ то віддано народне і середне шкільництво під управу Ради Шк. краєвої. Як вона зачинала свою діяльність 1868 р. застала 81 чотириклясових народних шкіл, що звались Hauptschulen, 1961 одно і двоклясових шкіл тривіяльних і 427 парохіяльних шкіл.

В школах тривіяльних і парохіяльних вчили в більшости дяки і органісти, а догляд над ними належав до Консисторій.

В році 1914 було всіх зорганізованих шкіл 5.600, народних учителів більше як 15.000, а видаток на школи, що виносив 1866 р. лише 61.308 К. зріс в 1914 р. на 29, 484.134 К.

Рада Шк. кр. переняла від правительства 20 гімназій з 7.416 учениками, а в 1914 р. було 87 гімназій — з того 7 українських, — а всеї гімназіяльної молодіжи 36.000. Реальних шкіл було 5, а тепер є 14, до яких ходить

4.000 учеників. Всі реальні школи з польським язиком викладовим.

За час автономії зорганізовано торговельні і промислові школи, на які край видає 2,300.000 річно, в Дублянах основано рільничу академію, яка разом з іншими заводовими школами рільничими коштує річно більше як 1,800.000 К.

Для потреб гірництва отворено фахову школу в Бориславі, подбано о установленє катедр на львівській політехніці, а на рік 1914/15 ма а бути отворена в Кракові академія гірника.

До добутків народних треба дочислити пять державних шкіл промислових, з польською мовою викладовою.

Рівнож і на університетах сильно піднеслась фреквенція молодіжи за той час. В Кракові було 1870 р. 800 слухачів, а в посліднім передвоєннім півроці було 3.000, у Львові в 1914/15 р. було майже 5.000, а в 1870 р. всего 1.000, на львівській політехніці є більше як 1.500 слухачів.

Осередком наукового руху для цілого польського народу є Академія наук в Кракові, яку основано 1872 р., перемінюючи Краківське Товариство приятелів наук на академію.

Під нинішну хвилю інтересна брошура; ми обмежились лиш на зареєстрованє важнійших і ціннійших даних а мусіли здержатись від критичної оцінки, але радимо перерчитати її всяк му, кому лише попаде в руки, а переконаєсь з неї, — кажучи словами автора — „що добутки ті не впали Полякам нечаяно з неба, але є вислідом довголітних заходів, які в конець наблизили їх до ціли з горла означеної“.

о. І. Рудович.

ВСЯЧИНА.

Лист до Редакції. Світла Редакціє! — Світова війна, що вже третій рік шаліє над краями Європи, діткнула з волі Божої особливо тяжко наш нарід, знищила нас матеріально, завдала глибокі моральні рани, доптала безпощадно по нашій добрій совісти, а навіть намагалась видерти нам з душі католицьку віру. В тій саме ціли забрав ворог з поміж нас того, що в народі і Церкві був першим і для нас найдорожшим, — нашого Митрополита.

Стиснулось серце народу, коли він почув про насильне вивезенє свого найліпшого батька і князя Церкви, однак крім молитви не був в силі нічим єму допомогти, мусів мовчати, бо висіла над ним нагайка наїздника.

Але червень 1915 року приніс щасливу і бажану зміну; велику частину краю увільнено з під ворожого наїзду, нарід відітхнув, держава зачала працю над направою матеріальної руїни, а річю Церкви було взятись до гоєня моральних ран та бути речником почувань народу і єго задушевних бажань.

На жаль теперішній склад наших єрархій є того рода, що з гори нема що надїятись на потрібну акцію, длятого мусить вона вийти з долини, від народу і єго духовенства. До сєго покликанє в першій мірі „Тов. св. Ап. Павла“ у Львові, яке протягом послїдного півтора року повинно було вже розвести горячкову діяльність у всіх тих справах, які вказує хвиля, і дати вислів на зверх тим почуванням, що ворущать серцем духовенства і народу.

Длятого як член сєго товариства прошу отсим Світлу Редакцію, щоби зволила бути посередником до Видїлу згаданого товариства, провірила і пояснила в найближшій числі „Ниви“ отсї питаня:

1) Яке становище заняв Видїл „Тов. св. Ап. Павла“ у Львові супроти вивезеня нашого Митрополита? Що зробило доси згаданє товариство в тїм напрямі, щоби перед цивілізованим світом представити сєю нечувану кривду, яку російське насильство нанесло не тільки особі Митрополита Андрея через вивезенє єго і замкненє в вязниці, але й цілій гр. кат. Церкви?

2) Що зробило доси „Тов. св. Ап. Павла“, щоби належно освітити перед культурними народами знущаня російської держави і схизматичської єрархії над католицькою вірою українського народу в Галичині?

3) Чи і яку діяльність розвело згаданє товариство в тїм напрямі, щоби нарід наш приготувити на євентуальні колись нові ворожі релігійні впливи?

4) Чи і які брошури приготворює товариство в сїй ціли, або чи бодай розкинуло по Галичині готову вже гарну працю о. Лежогубського „Де знайти правду“?

5) Чи і що зробило доси товариство для наших закордонних братів, яких судьба привела до нас в характері полонених, щоби отворити їм душевні очи і дати їм пізнанє правди?

Чи дух великого апостола народів, якого імє товариство носить, міг би позволити на безчинність в такій небувалій хвилі, коли рішаєсь може доля нашої Церкви?

Не маю найменшого сумніву, що ціле наше духовенство жде нетерпеливо на скоре вияснене в висше наведених справах.

З дзевникарських куpіозів. В Монахові виходять католицькі дзевники „der Bayerische Kurier“ і „Münchener Zentrumsblatt“, яким доводить ся часто полемізувати з соціал-демократичним щодзевником „Münchener Post“. В однім своїм числі помістив „Der Bayerische Kurier“ свої уваги з нагоди атентату докнаного провідником соціально-демократичної партії Фридрихом Адлером на особі міністра Штірка, де робить відвічальною за сей факт цілу соц.-демократичну партію. На се накинув ся соціалдемократичний орган „Münchener Post“ називаючи уваги католицького органу „клерикальною безличністю“. За пару днів появила ся в відповідь на лайку соціально демократичного органу допись в другім католицькім щодзевнику „Münchener Zentrumsblatt“, яка докazuje, що уваги зроблені часописио „Bayerischer Kurier“ суть дословним коментарем, який свого часу подала „Münchener Post“ при нагоді морду докнаного на соціально-демократичнім послі Шумаєрови.

Ось подаємо оба коментарі як докказ публицистичного куpіоза :

„Münchener Post“ Nr. 36 (1913.)

Так має християнсько-суспільний рух Австрії також підлий морд в своїй книзі протоколів.. Хто мав нагоду слідити систему доцільного звироднювання народних мас, пропаговану партією, що надуживаючи понятя „християнський і суспільний“ висуває наперед особисту боротьбу в своїй найогиднійшій формі і грає на найнищих інстинктах, сей не може дивуватись, що морд був майже кінечним наслідком такого поступовання. До нині незнаний був в новійшій парламентарній історії морд як средство до усунення небезпечного політичного противника. Є се чорною прикметою одної партії, що під „християнським“ прапором має смілість тримати в своїх рядах відповідну особу, потрібну до підлого убійства свого противника. Але наші австрійські приятелі не забудуть для тревалої памяти підступно замордованого відслонити сю відхлань, з якої виліз огидний потвір сего страшного морду.

Bayer. Kurier. Nr. 229 (1916.)

Так має соціально-демократичний рух Австрії також підлий морд в своїй книзі протоколів. Хто мав нагоду слідити систему доцільного звироднювання народних мас, пропаговану партією, що надуживаючи понятя „демократичний і соціальний“ висуває наперед особисту боротьбу в своїй найогиднійшій формі і грає на найнищих

інстинктах, сей не може дивувати ся, що морд був майже конечним наслідком такого поступованя. До нині незнаний був в новійшій парляментарній історії морд, як средство до усуненя небезпечного політичного противника. Є се чорію прикметою одної партії, що під „соціяльним“ прапором має смілість тримати в своїх рядах відповідну особу, потрібну до підлого убійства свого противника. Але наші австрійські приятелі не забудуть для тревалої памяти підступно замордованого відслонити сю відхлань, з якої виліз огидчий потвір сего страшного морду.

Просте *retorqueo argumentum* стало в пригоді по трех літах!

Характеристика польського духовенства. В львівським „*Wieku nowym*“ з 10. грудня ч. 4663 читаємо у вступній статі „*Gdy państwo się rodzi*“ ось таку характеристику нинішнього польського духовенства:

Dziwną a smutną kartą będą dzieje kleru polskiego w chwilach narodzin państwa. Część znakomitych jednostek, nie zważając na ostracyzm w kole swej klasy idzie dzielnie i nieustraszenie. Ogół księży milczy, drżemiąc po trochu, po trochu intrygując, od najwyższych począwszy, na najmniejszych skończywszy czynią to, tylko, co na nich opinia publiczna wymusi i to wów czas, gdy nie mogą inaczej. Są też różne stopnie politycznego wyrębenia u przedstawicieli episkopatu. Podczas gdy biskupi sandomierski i wr. cławsko-kujawski osobiście nie angażując się, dali duchowieństwu wolną rękę w wyrażaniu narodowych uczuć biskup kielecki Łosiński stanowi skończony typ rusofila, który zawdzięczając Rosyanom karierę, odwdzięcza się im teraz terroryzując księży swej dyecezyi i całą ludność.

Wskutek tego właśnie kler polski nie może osiągnąć takiego znaczenia w obecnej chwili, jakie mógłby posiąć, rządząc się rozumnym patryotyzmem, pragnąc stanowi swemu zapewnić wdzięczną pamięć potomnych.

Катехити antiquae educationis. В 290 ч. „Українського Слова“ появилась новинка: „Катехити antiquae educationis.“, яку написав здаєсь старий світський педагог і ревнитель про Божу славу. Кажемо „світський“, бо кождий священик знає, що у важних духовних справах не пишеть ся новинки в часописи лиш робить ся представлене дотичній духовній власті, розумієсь по точнім попереднім розслідуванню справи. Кажемо „старий педагог“, бо дає духовній власті педагогічні вказівки, який повинен бути учитель релігії. Однак хоч вчить педагогічних правил других, не вважав згаданий ревнитель потрібним приновити ці правила до себе і не розслідивши точно цілої справи, представив її ошибочно а тим самим ухибив прилюдно духовній власті, закидуючи їй або незнанє, або недостачу доброї волі.

Після понятя ревнителю, дотеперішній довголітний учитель катехитики і методики на львівському університеті, є легкодушним чоловіком, що виїхав зі Львова без дозволу своєї влади а тим самим власть, не знаючи о тім, не зарядила нічого що до його заступства. В наслідок того не учились кандидати катехитики цілий минувший рік, а відтак „поздавали“ іспит.

Тимчасом справа представляє ся так. Вторік поз'їздилися кандидати доперва при кінці падолиста і зараз зачали учить ся катехитики. Зразу слухали викладів і прислуховались практичним вправам, а відтак самі, під проводом свого учителя, відбували практики в українській школі вправ при ул. Длугоша 17. Сей стан тревав аж до початків марта с. р. Колиж учитель мусів, за порадою лікаря, виїхати для поратования здоровля в гори, (бо перебув у Відни м. р. тяжке запалене олегочноі), то представив своїй влади ту обставину і дістав дозвіл тимчасового виїзду, а свого заступника поінформував точно о всім, що треба було, о чім рівнож знала духовна власть. І се певно, що ті вказівки, які дав тамтогорічним кандидатам дотеперішній учитель, були для них достаточні, щоби були добрими катехитами а не *antiquae educationis*. Тим певнійше є вони добрими катехитами, бо мають під рукою „Практичний провідник“ і „Нарис катехитики“, яких належне уживанє при науці релігії пояснив їм тойже учитель, а коли се привчилися, поздавали іспит добре.

З огляду, що стан здоровля згаданого учителя не поправив ся ще о стільки, щоби був міг зачати сегорічні виклади, проте просив він завчасу свою власть о назначене заступника і є певна надія, що той заступник, хочби ним був і молодий префект семинарії, поведе справу цілком добре, а дотеперішній учитель, коли верне до здоровля, зачне на ново виклади.

До Всеч. Духовенства. Один наш священик в занятій області просив о присилку ему місалій, щоби й при помочи сего гроша міг сповняти там церковну і культурну працю. Звертаю ся з сею просьбою до Всеч. Духовенства, хто з Всеч. Духовних мав би місалії до розпорядимости, най буде ласкавий звістити мені; а я подам адресу, куди мав би їх вислати. — о. Александер Стефанович, Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Від видавництва.

Огсим кінчимо при Божій помочи дванайцятий, претяжкий рік нашого видавництва, з надією, що слідуєчий буде хоч дещо лекший. Будемо старати ся в р. 1917 видавати „Ниву“ кожного місяця окремо. Предплату лишаємо ту саму, хоч кошти видавництва підскочили неімовірно високо. Папір, приміром, тепер більше як в десятеро дорожший... Та ми сподіємось, що наші випробовані вже Вп. Предплатники і Прихильники не полишать нас у тих тяжких часах без Своєї помочи.

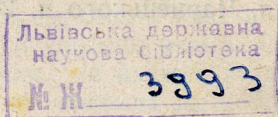
Спростованє ошибок.

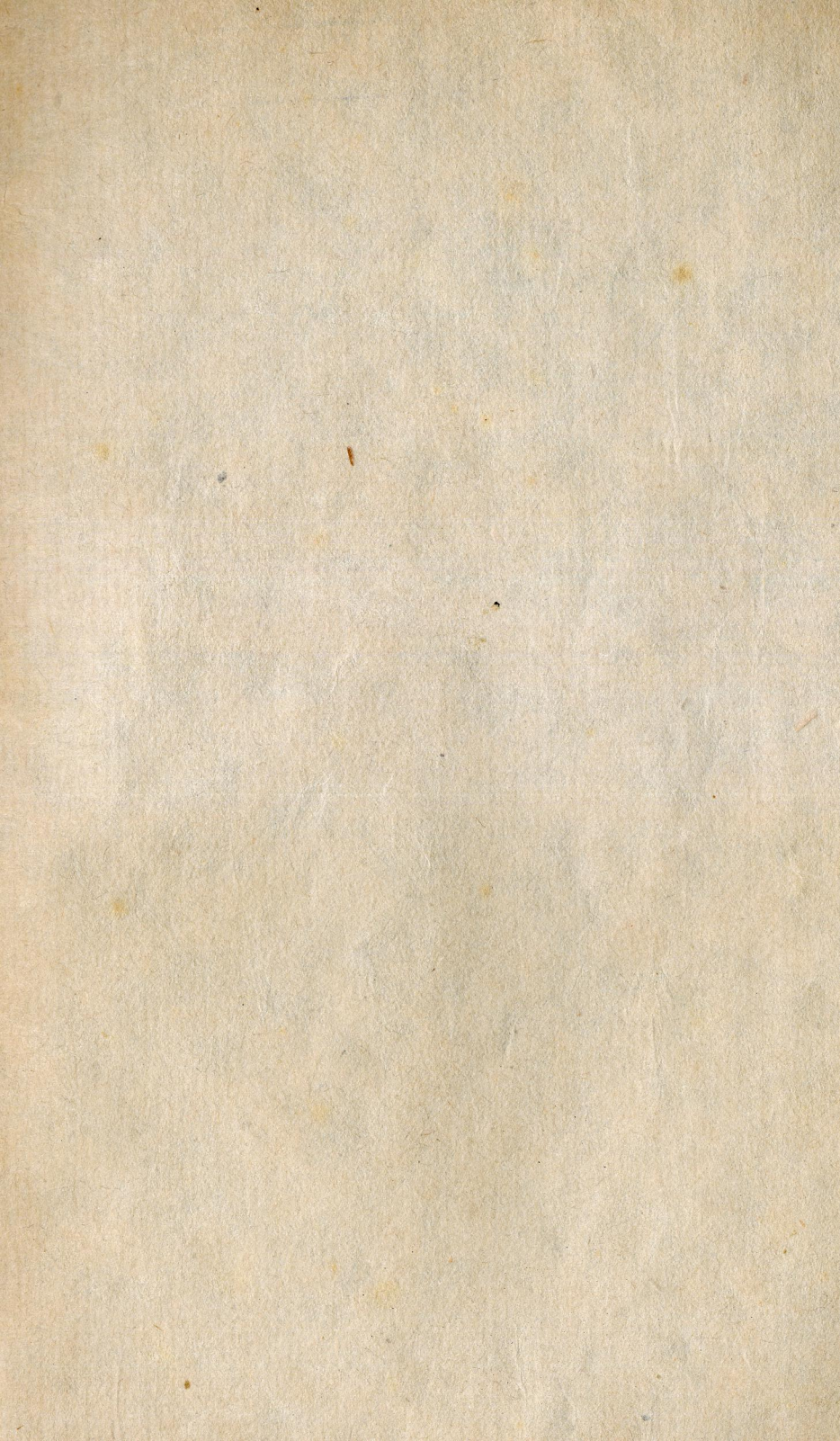
В II. науці в 2 части по словах: „Богу на службу“, додати: „на сходіже держить ся духовенство старинного східного звичаю“.

По словах: „у гробі“, додати: „а на сході нема посту в суботу на памятку воскресеня Лазаря з гробу“.

По словах: „на хресті“, додати: „а на сході хрестять ся вірні тричи трема пальцями, щоби виразно зазначити свою віру в св. Тройцю“.

По словах: „хліб прісний“, додати: „а церква східна бере грецьке слово „артос“ в значіню хліба квасного.“

ЛНБ им. В. Стефаника
ПРОСЕРено-1987 г.

ИП 22 658
1916

Хуба
1916.